

Vlaanderen
is omgeving

Gobelin rapport N°3

Groenblauwe netwerken in Vlaanderen

Leren uit de praktijk

Bijlage 1: Review van 15 GBN cases

DEPARTEMENT
OMGEVING

omgevingvlaanderen.be

INHOUDSTAFEL

1.1	Klimaatassen, Gent	3
1.2	Groene Ader, Sint-Andries, Antwerpen	9
1.3	Augustenburg, Malmö, Zweden	14
1.4	Park Belle Vue, Leuven	18
1.5	Stiemervallei, Genk	24
1.6	Park Groot Schijn, Deurne	31
1.7	Pallieterland, Lier	38
1.8	Vlaspark, Kuurne	43
1.9	Stationsomgeving, Liedekerke	49
1.10	Cauterhoek, Kruibeke	53
1.11	Ecostraden, Heverlee	57
1.12	De Cirkel, Sint-Truiden	62
1.13	Knepp Rewilding, Sussex, Verenigd Koninkrijk	67
1.14	Vlassenbroek, Dendermonde	72
1.15	Natuurderij, Deventer, Nederland	77

Wijze van citeren

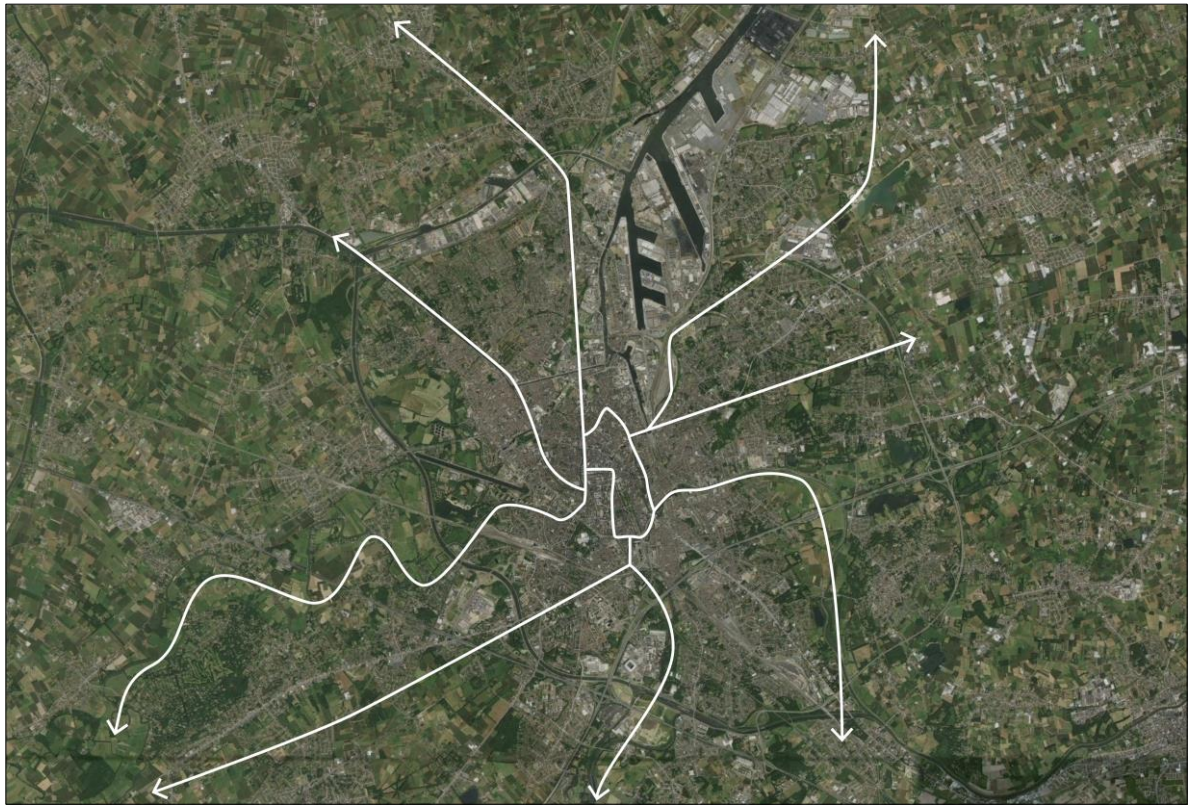
Smets J., Wanner S., De Blust G., Turkelboom F. (2020). Gobelin rapport N° 3: Groenblauwe netwerken in Vlaanderen - Leren uit praktijkvoorbeelden: BIJLAGE 1: Review van 15 GBN cases. Uitgevoerd in opdracht van het Vlaams Planbureau voor Omgeving. Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek 2020 (5), INBO Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek.

Doi: doi.org/10.21436/inbor.17833949

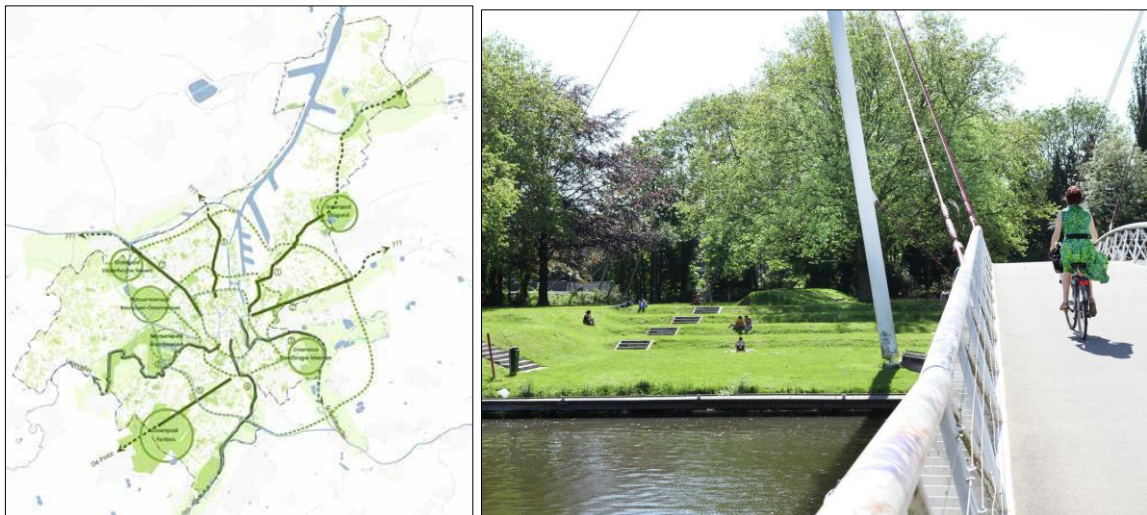
Depotnummer: D/2020/3241/058

Foto cover: Vilda

1.1 KLIMAATASSEN, GENT

Figuur 1: Aanduiding van de klimaatassen in Gent.

Figuur 2: Ontwerp groenstructuren in de structuurvisie van Gent (links) en foto in Gent (rechts) (© stad Gent).

Looptijd: eind jaren '80 - 2019

Enkele ijkpunten:

- 1993: Groenassen als bindend element in de Ruimtelijke OntwikkelingsStructuur (ROS)
- 1997: Gemeentelijk NatuurOntwikkelingsPlan (GNOP)
- 1999: Ontwikkelingsplan groenas 1 als samenhangend geheel
- 2003: Ruimtelijk StructuurPlan (RSP) groenassen als radiale verbindingen met de open ruimte en drager van de natuurlijke en recreatieve structuur
- 2012: Groenstructuurplan moet de ontwikkeling van de groenassen versnellen
- 2016: Klimaatadaptatieplan introduceert de term groenklimaatassen
- 2017-2020: BEGIN: Blauw-groene infrastructuur voor klimaatrobustere steden
- 2018: Groenklimaatassen in het nieuwe Ruimtelijk Structuurplan - Ruimte voor Gent

Aanleiding en GBN-uitdagingen

De aanleiding van de groenassen was het optimaal spreiden van zowel bestaande als nieuwe recreatieve voorzieningen in de Ruimtelijke OntwikkelingsStructuur. Intussen is de doelstelling geëvolueerd tot de realisatie van continue ecologische verbindingen tussen buitengebied en stadscentrum, een comfortabel fiets- en wandelpad en het bieden van verkoeling.

Doelstellingen

De doelstellingen evolueerden doorheen de tijd:

- Sinds eind jaren 1980' nam het belang van de groenassen steeds toe. Heel wat projecten werkten verder aan de groenassen-ambitie. Dat gebeurt door concrete realisaties, maar ook door plannen om naar een samenhangend geheel te groeien, zoals het ontwikkelingsplan voor groenas 1 (1999).
- Het Ruimtelijk Structuurplan Gent (2003) geeft verder invulling aan de groenassen als radiale verbindingen in de open ruimte tussen de kernstad en het buitengebied. De focus ligt op de groenas als landschappelijk structurerend element en drager van twee structuren: de natuurlijke en de recreatieve structuur.
- Intussen is ook het Groenstructuurplan (2012) van kracht. Dit schuift het belang van 'meer groen' sterk naar voren. Aan dit groenstructuurplan is een actieplan gekoppeld. De acties moeten op de korte termijn de groenasontwikkeling versnellen.
- Het Klimaatadaptatieplan (2016) kent een belangrijke rol toe aan de groenassen in de groei naar een klimaatrobuste stad. Groene ruimtes en in het bijzonder bomen brengen verkoeling en houden regenwater vast. Meer ruimte voor water versterkt dit verkoelend effect nog. Het doel is koele lucht te trekken langs de assen tot diep in de stad. De groenklimaatassen kunnen, bij een toename van het aantal Gentenaars, helpen om de stad leefbaar en kindvriendelijk te houden. Ze vormen een belangrijke schakel in een structurerend fietsnetwerk en maken de stad klimaatrobuster. Ze kunnen kansen creëren voor korte keten-landbouw en brengen natuur tot in de stad en mensen vanuit het centrum tot bij de groenpolen.

- een duidelijke basisstructuur in functie van leesbaarheid, oriëntatie, herkenning en continuïteit.
- De landschappelijke betekenis van de groenklimaatassen versterkt men door nieuwe groene inrichtingen, behoud en versterken van landschappelijke structuren zoals dreven en zichtassen, het volgen van waterlopen.
- De leesbaarheid van de groenklimaatassen doorheen de stad wordt vergroot met respect voor de eigenheid van de individuele groenklimaatassen. Een duidelijke basisstructuur wordt ingezet in functie van leesbaarheid, oriëntatie, herkenning en continuïteit. Kansen zoals het volgen van een waterloop worden aangegrepen.
- Door te variëren in breedte en maatwerk ontstaan kansen om de missing links weg te werken en wordt een continue verbinding verzekerd. Het streefdoel is een brede continue snoer van groenklimaatassen met een breedte van 30m breed. Steeds is er minimaal een stevige bomenhij die voor een continue groene verbinding zorgt.
- De groenklimaatassen worden doorgetrokken tot in het hart van de stad. Door de groenklimaatassen aan de groene ring, groenpolen en groen in de omliggende gemeenten te koppelen ontstaat een sterke samenhangende drager.

Recreatieve en functionele zachte mobiliteit: fietsverbinding/bicycle urbanism; natuurlijke en landschappelijke verbinding; groen in de stedelijke ruimte; verkoeling; klimaatrobuuste stad; robuust ecosysteem; een sterkere landschappelijke beleving van de stad.

- **Vergroenen** van de oevers van waterlopen (met respect voor de cultuurhistorische waarde)
- Realisatie van groenblauwe assen, waarbij maximaal ingezet wordt op brede stroken (minstens 30m) in afwisseling met smallere delen.
- Een volwaardig en comfortabel **wandel- en/of fietspad**, zonder onnodige bijkomende verharding.
- Het ‘kleinere groenblauwe netwerk’ van bv. beken en grachten

Acht groenklimaatassen verbinden de open ruimte en vooral de vijf groenpolen met de (binnen)stad voor de zachte weggebruiker. De groenklimaatassen krijgen nu vaak door heel diverse, vaak gefragmenteerde, acties en projecten langzaam vorm.

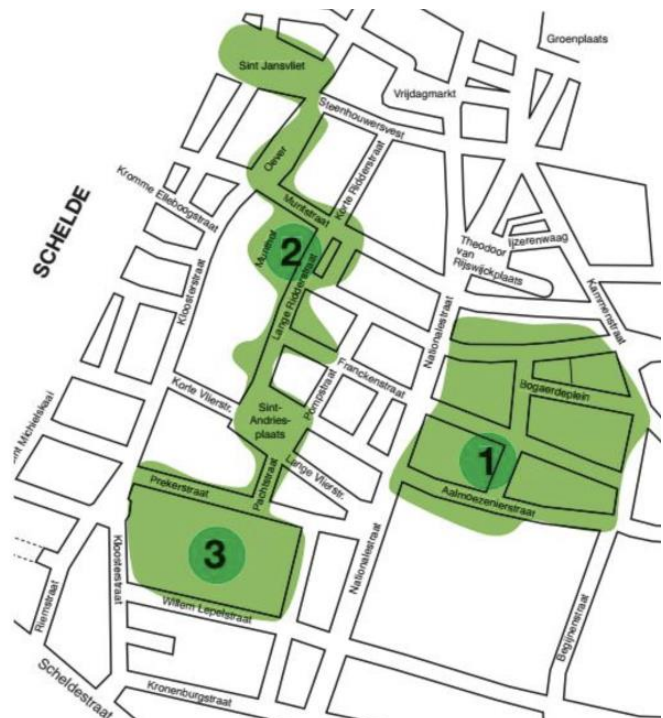
Eva Troch - Groendienst, Stad Gent.

Telefonisch interview met Eva Troch, augustus 2019

1.2 GROENE ADER, SINT-ANDRIES, ANTWERPEN

Figuur 3: Aanduiding van Sint-Andries.

Figuur 4: Groene straten in Sint Andries (links, bron: www.atlas.vicinia.be), het plan van Sint Andries (rechts, bron: stadslab 2050 wandelbrochure).

De **regisseur** is belangrijk om het vertrouwen te vergroten, vooral als er met verschillende bewoners (met verschillende opvattingen) gewerkt wordt. Men is niet bang voor discussies; “laat die maar gebeuren” is het uitgangspunt van de buurtwerking.

Initiatiefnemer en andere betrokken actoren

- “Klimaatrobuust Sint-Andries” (Burgercollectief), “Buurtbewoners Sint-Andries” (Bewonersgroep zonder vaste structuur), “Commons Lab Antwerpen” (Burgercollectief), Stad Antwerpen
- Bij de bouw werden dankzij de jeugdorganisatie Habbekrats kinderen en jongeren uit de buurt betrokken. Vroeger veroorzaakten die wel eens overlast in de wijk, ze vernielden al eens boomspiegels etc. Door hen mee te betrekken bij de bouw, worden ze mede-eigenaar en leren ze anders zorg te dragen voor hun wijk.
- De geveltonnen konden worden gerealiseerd door de goede relatie met de private eigenaar, de skills om mensen te overtuigen en het doorzettingsvermogen. Dit werd ook mogelijk gemaakt dankzij de samenwerking met het Ecohuis, een loodgieter en andere vrijwilligers. Veerkrachtig Sint-Andries beschikt over goede sociale netwerken die essentieel blijken om vergroeningsinitiatieven op te kunnen zetten.

Cruciale instrumenten en financiering

De **burgerbegroting** is essentieel. Ze toont voor de buurtbewoners aan dat hun wensen en acties door het bestuur serieus genomen en gewaardeerd worden; het biedt het 'straatcomité' de mogelijkheid om nieuwe ideeën en trends op de politieke agenda te krijgen. Een vzw-structuur maakt het mogelijk om de financiën van de burgerbegroting met deskundigheid in orde te houden. Daarnaast worden middelen verkregen van het Projectfonds van het Stadslab 2050. Ten slotte werd Klimaatrobuus Sint Andries opgenomen als case in 'Urbact' dat de verschillende projecten in de wijk, waaronder Groene Ader, bundelt. Urbact is een Europees project dat test hoe burgers in samenwerking met de overheid de klimaatverandering kunnen opvangen.

- Samen bouwen heeft een enorme positieve impact op de samenwerking; tussen burgers onderling en tussen burgers en medewerkers van de stad. Ook de **intermediaire organisaties** zoals Habbekrats kunnen belangrijke verbindingen leggen tussen mensen. Groen en blauw in de wijk werd in dit geval gebruikt als tool om die sociale verbindingen te maken.

Jos Thijs – buurtbewoner

Bovenstaande tekst is gebaseerd op volgende online documenten, publicaties en een interview.

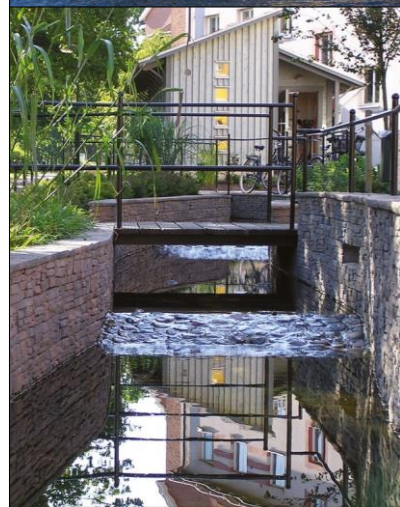
<https://www.commonslabantwerpen.org/antwerpse-commoners/2018/6/19/groene-ader-sint-andries>
<https://www.antwerpen.be/nl/info/5b9125b3b4ce55097e2dda78/groene-ader-sint-andries>
<https://mijn2040.be/antwerpen-aan-t-woord/>
<http://klimaatrobuust.eu/klimaatrobuust/klimaatrobuust-sint-andries/>
<https://apen.be/de-burgerbegroting-voor-2018>
<https://www.gopress.be/Public/index.php?page=archive-article&issueDate=2017-09-18&articleOriginalId=hetnieuwsbladhetnieuwsblad3adf1102-9bdf-11e7-b87c-744ef876962618092017-00000&q=%22groene%20ader%22%20%20AND%20%22Sint-Andries%22&pageNr=1>
www.commonslabantwerpen.org
<https://www.commonslabantwerpen.org/antwerpse-commoners/2018/6/19/groene-ader-sint-andries>
<https://atlas.vicinia.be/nl/initiatives/960/#photos>

Interview met Jos Thys, augustus 2019

1.3 AUGUSTENBURG, MALMÖ, ZWEDEN

Figuur 5: Aanduiding van Augustenborg.

Figuur 6: Afbeeldingen van Augustenborg. Ingerichte (school)pleinen met veel ruimte voor water. Links onder zijn verschillende soorten groendaken te zien (links boven: © Nukman R, Rechts boven © Jorchr, links onder © Pressbild, rechts onder © town and Country Planning Association).

Looptijd

1998 – 2019

Aanleiding en GBN-uitdagingen

Augustenborg was de eerste sociale woonwijk in Malmö, gebouwd rond 1950. Het was een fijne plek om te wonen dankzij de ruime appartementen voor die tijd, een gemeenschappelijk centraal verwarmingssysteem en gemeenschappelijke wasplaatsen, zonnige (speel)tuinen, eigen badkamers en balkons. Echter, tegen het einde van de jaren 1980 raakte de wijk in economisch en sociaal verval. Er kwam leegstand en er was een hoge werkloosheidsgraad. De wijk kampte met overstromingen door onder andere een slecht drainagesysteem, kleigronden en de stijgende verhardingsgraad. Dat bracht naast hoge kosten ook gezondheidsproblemen. De vervallen buurt schrikte investeringen, kleine bedrijven en nieuwe bewoners af. Augustenborg had nood aan een geïntegreerde aanpak om de grootste problemen op te lossen.

Nadat een nabij gelegen industriegebied dreigde te sluiten in 1997, startte het Augustenborg district een stadsvernieuwingprogramma onder de naam Ekostaden (eco-wijk).

Doelstellingen

Doel van het project was om van Augustenborg een sociaal, economisch en ecologisch duurzame buurt te maken. Hierbij werd hoge prioriteit gegeven aan het werken met bewoners en stakeholders in de publieke en private sector. De doelstellingen werden grotendeels besproken samen met de bewoners:

- Hoge energiekosten beperken; dit werd bereikt door in te zetten op minder energieconsumptie door enerzijds gedragsverandering en anderzijds technische oplossingen zoals zonnepanelen.
- Aanleggen van een open stormwater systeem en groendaken om de overstromingen te voorkomen
- Verhogen van de biodiversiteit
- 90% van het wijkafval recycleren

Informatie over het proces

Een van de belangrijkste uitgangspunten van het project is om bewoners in staat te stellen een leidende rol te spelen in de ideeën, het ontwerp en de uitvoering van het project. Het sleutelwoord in het proces is participatie. Er werden heel wat activiteiten georganiseerd zoals workshops, ontwerpessies, festivals en culturele evenementen.

Initiatiefnemer en andere betrokken actoren

Het proces startte in 1997 toen het nabijgelegen industriegebied 'Kommunalteknik' op punt stond te sluiten. Het departementshoofd van milieubeheer stelde voor om er een milieuvriendelijk industrieterrein te openen. Tegelijkertijd was de voormalig directeur van de school in Augustenborg één van de coördinatoren voor het Zweeds Stedelijk programma in Malmö geworden. Hij nam contact op met de MKB, Malmö's sociale huisvestingsmaatschappij, met de missie om het gebied te vernieuwen.

////////////////////////////////////

Cruciale instrumenten en financiering

Ontwerpprincipes en ruimtelijke concepten

GBN functies

GBN elementen

Uitkomst en beheer

- Sinds het open stormwatersysteem werd aangelegd, zijn er geen overstromingen meer geweest. In 2007 was er een storm waarbij grote delen van Malmö overstromd waren, maar Augustenborg werd gespaard.
- Het verbruik van verwarming en warm water is met 25% gedaald.
- Parken, verkeerszones, binnenplaatsen, gevels, badkamers, ... zijn opnieuw ontworpen en gerenoveerd.

Geleerde lessen

- Eén van de belangrijkste lessen die in Augustenborg getrokken zijn, is hoe cruciaal participatie is. Door bewoners te betrekken in de ontwerpfase is er weinig tegenkanting en ontstaat er bewustwording, emancipatie en een gevoel van eigenaarschap. Ook door kinderen te laten begrijpen hoe alles met elkaar verbonden is, wordt duurzame stadsontwikkeling gecultiveerd.
- Het enthousiasme van de stad en de sociale huisvestingsmaatschappij, gecombineerd met sterk leiderschap van individuele medewerkers bij deze partijen en hun grote professionele netwerk maakte de ontwikkeling van het project mogelijk. Dit leiderschap werd mede mogelijk door de decentralisatie van stads naar districtsniveau.
- Het collaboratieve karakter van het project maakte gezamenlijk management van het project mogelijk.
- Een andere succesfactor was de uitgebreide financiering door de stad en de sociale huisvestingsmaatschappij.
- De oorspronkelijke wijk Augustenborg was een pionierwijk in de jaren 50 op vlak van architectuur en stedenbouw. In het Ekostaden project speelt de wijk opnieuw een leidende rol in duurzame stadsontwikkeling, door het integreren van innovatieve technieken en processen.

Uitdagingen

- Een grote uitdaging was om de continuïteit te verzekeren. De grote betrokkenheid van de bewoners bij aanvang van het project zwakte af naarmate prioriteiten en medewerkers wijzigden. De trekkers van het project moeten zichzelf terugtrekken en zaken overlaten aan bewoners.

Contactpersoon

Trevor Graham - stad Malmö

Bronnen

Bovenstaande tekst is gebaseerd op volgende online documenten en publicaties.

Rolfsdotter-Jansson, C (s.d.) EKOSTADEN AUGUSTENBORG: on the way towards a sustainable neighbourhood. Geraadpleegd van <https://climate-adapt.eea.europa.eu/metadata/case-studies/urban-storm-water-management-in-augustenborg-malmo/augustenborg-brochure.pdf>

Websites, geconsulteerd in augustus 2019

<https://www.world-habitat.org/world-habitat-awards/winners-and-finalists/ekostaden-augustenborg/#award-content>

<https://climate-adapt.eea.europa.eu/metadata/case-studies/urban-storm-water-management-in-augustenborg-malmo>

////////////////////////////////////

1.4 PARK BELLE VUE, LEUVEN

Figuur 7: Aanduiding van Park Belle Vue.

Figuur 8: Masterplan (boven) en overzichtsfoto (onder) (bron: Artgineering).

Figuur 9: Foto realisatie (boven) voor en na situatie (onder) (bron: Artgineering).

Landgebruiksintensiteit: stedelijk

Looptijd - enkele ijkpunten

1992: Masterplan stationsomgeving Leuven

2004: Heraanleg van park Belle Vue als groene ruimte is opgenomen als actie in het GRS (bindende bepaling)

2007: Open oproep Vlaams Bouwmeester voor deelproject Park Belle Vue

2015 - 2019: Realisatie Park Belle Vue

Aanleiding en GBN-uitdagingen

Park Belle Vue is een onderdeel van een groot stadsvernieuwingsproject waarbij de stationsomgeving in Leuven werd herontwikkeld tot een nieuw stedelijk centrum. Daarbij werd o.a. de achterkant van het station ontwikkeld als 'Kop van Kessel-Lo'. De ontwikkeling van Park Belle Vue hangt hier nauw mee samen; de ruimte van het park kan slechts openblijven dankzij een verdichting van de zone achter het station.

Doelstellingen

De bedoeling van het project was om een oplossing te bieden voor de nieuwe verkeersafwikkeling in de buurt. Daarbij zou de Martelarenlaan verlegd worden tot naast de sporen zodat er ruimte vrijkomt voor een park dat tevens functioneert als buffer tussen het drukke (spoor)verkeer en de bebouwing. De weg langs de woningen kon daardoor worden ingericht als een fietsstraat. Verder moest het nieuwe park de verwevenheid met de omgeving verbeteren, o.a. door een goede aansluiting op de nieuwe voetgangersbrug over de sporen en door een goede integratie van de Kop van Kessel-lo. Ten slotte moet de invulling van het park een interessant programma vormen voor de buurt. De vroegere parkeerplaatsen verdwenen ondergronds aan de Kop van Kessel-Lo.

Informatie over het proces

Dit project kent een lang voortraject. Omwille van budgettaire redenen en wijzigingen in het ontwerp (de fietstunnel) liet de realisatie van het park geruime tijd op zich wachten. Gedurende die periode is de tijdgeest met betrekking tot participatie sterk veranderd. Ook in Leuven wijzigde de houding van de stad t.o.v. het betrekken van bewoners. Tijdens het ontwerp van het masterplan in 2007 werden klassieke procedures gevolgd waarbij bewoners geïnformeerd werden. Later, voor de invulling van het park werden enkele participatie momenten met omwonenden georganiseerd. Echter, op dat moment waren enkele belangrijke zaken reeds beslist (vb. over mobiliteit) waardoor de focus van de workshops lag op de concrete invulling voor het park. Over het algemeen was er veel consensus over het park. Een moeilijke afweging bij heraanleg van straten is steeds het aantal parkeerplaatsen of de verkeersafwikkeling van de buurt.

Initiatiefnemer en andere betrokken actoren

De stad Leuven nam het initiatief voor de aanleg van het park. Voor het park was naast de stad Leuven de Provincie Vlaams-Brabant een belangrijke partner o.w.v. het fietspad. Ook De Lijn en de Agentschap Wegen en Verkeer (afdeling Vlaams-Brabant) waren betrokken partijen.

Bij de stad werden afhankelijk van de fase van het project verschillende diensten betrokken. In de beginfase ging het voornamelijk om de meer beleidsmatige diensten die planningsprocessen begeleiden: economie en handel, duurzaamheid (milieu) en verkeer en mobiliteit. De medewerking van andere stadsdiensten nam toe naarmate de ontwerpen concreter en meer uitvoeringsgericht werden. Voor de uitwerking van het openbaar domein werd er intens overleg gepleegd met de sportdienst, jeugddienst, de toegankelijkheidsambtenaar en dienst wijkontwikkeling (gebiedsgerichte werking) omwille van hun kennis van toekomstige gebruikers en met de groendienst, reinigingsdienst en de uitvoerende dienst weg- en waterbeheer omwille van de toekomstige beheerstaken. Het ontwerpteam bestond uit H+N+S Landschapsarchitecten & Artgineering. Verder werden de buurtbewoners betrokken via een actieve bewonersbevraging en workshops. Input en feedback van al deze actoren vormde een basis om tot duurzame oplossingen in de tijd te komen.

Cruciale instrumenten en financiering

De eerste ideeën voor het park dateren reeds uit de jaren '90. In 1992 werd in opdracht van de stad Leuven een ontwikkelingsplan opgesteld voor de Leuvense stationsomgeving. Dat ontwerpend onderzoek werd uitgevoerd door het projectteam stadsontwerp van KULEuven onder leiding van Marcel Smets. Het ontwerp bestond uit een dense ontwikkeling ter hoogte van het station in het noordelijke deel van de Martelarenlaan, vervuldigd door een lineair park langsheen het zuidelijke deel. Dit park moet een buffer vormen tussen de woningen en het verkeer van de Martelarenlaan. Het Gemeentelijk Ruimtelijk Structuurplan (GRS 2004) nam de ambitie op om

////////////////////////////////////

voor 2010 te starten met de heraanleg van Park Belle Vue. Het zou een park zijn waar de gebruikswaarde primeert op de natuurwaarde. Dat wil zeggen dat het park toegankelijk moet zijn voor de mens. Vervolgens werd in 2007 via de **Open Oproep** procedure van de Vlaams Bouwmeester een ontwerper aangesteld. Er werd eveneens een **RUP** opgesteld voor het gebied in 2007, dat werd gedeeltelijk herzien in 2013.

De kosten voor ontwerp, aanleg en beheer werden voornamelijk gedragen door de stad Leuven. De stad kon de gronden van NMBS kopen voor één symbolische euro. De Provincie Vlaams Brabant gaf een subsidie voor de fietsstraat. Ook de Vlaamse Overheid gaf financiële ondersteuning via een project- en conceptsubsidie van de stadsvernieuwingsprojecten (Vlaams Stedenbeleid).

Daarnaast ondersteunt de stad Leuven buurtbewoners die zich willen inzetten voor hun buurt via het instrument '**Kom op voor je wijk**'. Zo lanceerden de buurtbewoners het idee om een zomerbar te openen in de zomer van 2019 om leven in het park te krijgen.

Ontwerpprincipes en ruimtelijke concepten

Het **lineair** parkontwerp grijpt het spoor aan als een kwaliteit dat als IJzeren Rivier wordt beschouwd. Daarbij werd de Martelarenlaan half verdiept gelegd naast de sporen waardoor het doorgaand verkeer geen storend element meer vormt. De **wisselende hoogtes** geven een interessante beleving aan het park dat uitkijkt over deze IJzeren Rivier.

De **bastions** vormen twee accenten waar verschillende routes samenkomen. Deze stenen plekken geven samen met de wandelpaden een duidelijke structuur aan het park. De tussenliggende ruimtes kunnen flexibel ingevuld worden naargelang wisselende programma-behoefte in de toekomst. Hiervoor werden groene ontwerpmiddelen gebruikt zoals een gemoduleerd maaiveld, de tuinenstrip, bomen, ...

GBN functies

- De voornaamste functie waaraan het park bijdraagt is om een **aangename leefomgeving** creëren voor de buurt. Nieuw **buurtgroen** was erg gewenst in deze dense wijk met een drukke verkeersafwikkeling.
- Het nieuwe park fungeert als een buffer tussen het doorgaand verkeer langs het spoor en de woningen wat de **leefbaarheid** ten goede komt. Doordat de nieuwe doorgaande weg lager is gelegen, is er minder **geluidsoverlast**.
- Op vraag van de bewoners is er veel ruimte voorzien voor **spelende** kinderen van verschillende leeftijden, door speeltuintjes, een voetbalplein en andere speelplaatsen.
- Het park biedt veel mogelijkheden voor het organiseren van **sociale activiteiten** zoals een openluchtcinema, een zomerbar, ...
- Tevens vormt de fietsstraat een belangrijke schakel in het fietsnetwerk van en naar het station.

Naast een aangename leefomgeving worden ook andere functies vervuld, hoewel deze functies geen expliciete aandacht kregen bij de opmaak van het masterplan.

- Het park vormt een buffer ten opzichte van de woonwijk in meerdere opzichten. Als de bomen meer volgroeid zijn, zullen ze de **luchtverontreiniging** van het verkeer kunnen opvangen.
- Door de inrichting van de prairietuintjes en de bloemenbermen krijgt de **biodiversiteit** meer kansen.

- ## GBN elementen

- In het noordelijke deel vormt het park een verhoogde kop en bestaat het uit een “ruige speeltuin”. Die omvat een boomhut, een glijbaan van de natuurlijke helling, een klimboom en boomstammen als alternatieve zitplekken. Verder komt er een afgesloten hondenloopzone en speeltoestellen in zand voor jonge kinderen.
- Het groot (buurt-)bastion vormt een buurtplein met een glijbaan naar het naastgelegen speeltuintje, klimelementen op de wanden van het bastion en een luifel die spontaan levendigheid teweeg brengt.
- Ten zuiden van het grote bastion heeft het park geen specifieke inrichting. Het bestaat uit een grasveld, bomen, bankjes en een wandelpad dat de twee bastions met elkaar verbindt.
- Het klein bastion vormt het tweede verhard plein en wordt naar aanleiding van de buurtparticipatie ingevuld als sportplek met mogelijkheden voor basket, pingpong, volleybal en badminton. Daarnaast krijgt het bastion picknicktafels met een schaakbord in verwerkt.
- De zone ten zuiden van het kleine bastion bestaat uit een voetbalveld en getrapte betonnen zitelementen die dienst kan doen als tribune. Deze plaats kan tijdelijk omgetoverd worden tot een openluchtcinema.
- In de meest zuidelijke zone van het park staat het Tivoligebouw, een nieuw gebouw voor studentenhuisvesting. In de zone rondom is opnieuw plaats voor een natuurlijke speeltuin met klim- en klauterbomen, speel- en schommeltoestellen, ... op vraag van de buurtbewoners.
- Het geheel wordt geflankeerd door de Martelarenlaan die werd ingericht als fietsstraat. De woningen kregen groene voortuintjes met bloemen en er werd ruimte gemaakt voor waterdoorlatende opritten, parkeerplaatsen, ... Verder zijn doorheen het park wandelpaden, wadi's, grasveldjes, bomen, bloemenvelden en bankjes te vinden.

De feestelijke opening van het park in 2018 lokte heel wat buurtbewoners. Het groenbeheer van het park wordt volledig opgenomen door de stad Leuven. De zomerbar 'Bar Belvue' (2019) wordt opengehouden door vrijwilligers uit de buurt.

<https://www.vlaamsbouwmeester.be/nl/instrumenten/open-oproep/projecten/oo12-verwerking07-leuven->

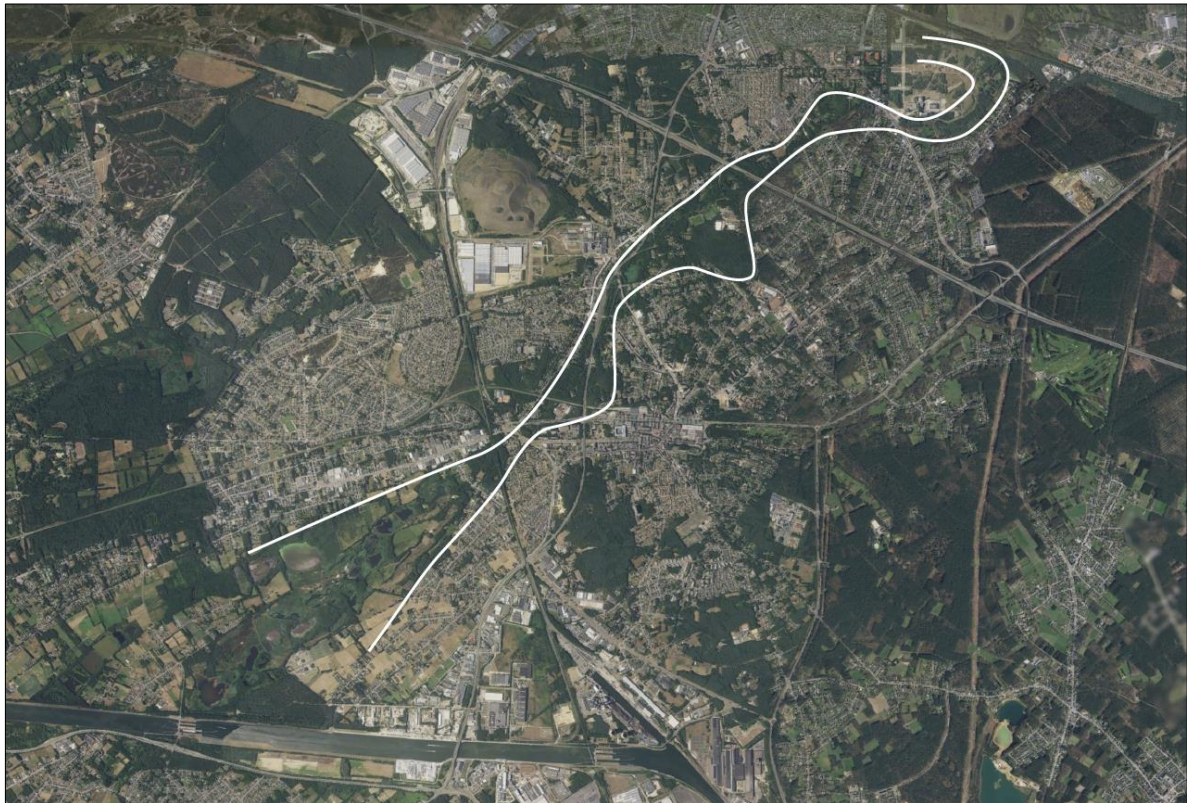
<http://www.lamaland.eu/projects/park-belle-vue/>

http://www.complexestadsprojecten.be/Paginas/Leuven_park_belle_vue.aspx

<https://atelierruimteliijkadvies.be/leuven-park-belle-vue/>

1.5 STIEMERVALLEI, GENK

Figuur 10: Aanduiding van de Stiemervallei.

Figuur 11: Masterplan Stiemerbeek (© Tractebel – Descombes).

Looptijd - enkele ijkpunten

- 1995: Goedkeuring GNOP (Gemeentelijk Natuurontwikkelingsplan) waarin 'behoud en beheer van de Stiemer in stedelijke omgeving' als actie wordt aangeduid.
- 2006: Goedkeuring GRS waarin opmaak van een RUP Stiemerbeek aangegeven is als actie in het bindend gedeelte + goedkeuring erkenningsdossier Natuurreservaat Stiemerbeekvallei.
- 2010: Goedkeuring planprogramma Stiemerbeek door Vlaamse Regering (start landinrichting in samenwerking met VLM).
- 2016: Goedkeuring uitvoeringsprogramma De Wijers.
- 2017: Start uitvoering IP Schansbroek.
- 2018: Start uitvoering LIP Slagmolen.
- 2019: Goedkeuring masterplan Stiemervallei door college van stad Genk.

Aanleiding en GBN-uitdagingen

De Stiemerbeek is een verdrongen, blauwe ader die het contact met haar valleigebied grotendeels heeft verloren. De beek is deels rechtgetrokken in een betonnen bedding waardoor de natuurlijke stroom verstoord is. Daarbij komt dat de waterkwaliteit slecht is doordat in de tweede helft van de 20e eeuw de Stiemer werd ingeschakeld in het riool-en afwateringssysteem. Bovendien botst het systeem op haar limieten door de verstedelijking en verharding van de stad Genk en meer extreme weerscenario's. Bij hevige regen komt vervuild water in de Stiemerbeek terecht via de overstorten van het rioleringsnet, waardoor de waterkwaliteit van de Stiemerbeek slecht is. Daarnaast zijn er problemen met overstromingen in lagergelegen gebieden o.a. op de universitaire campus in Diepenbeek.

Tevens is de vallei op vele plaatsen volledig ingesnoerd door bebouwing waar ze een achterkant vormt in de sterk verstedelijkte ruimte van Genk. De beleving van en het contact met de vallei is bijna onbestaand. Bovendien domineren zware infrastructuren de waarneming van de vallei in het sterk versnipperde landschap.

Doelstellingen

De doelstellingen van het project zijn tweeledig.

Als eerste wordt er ingezet op **ruimtelijke transformatie**; de stad Genk wil van de Stiemervallei een groenblauwe landschapspareel maken met het oog op een betere levenskwaliteit en hogere veerkracht voor mens, natuur en stad. De vallei moet behouden blijven als een ecologische verbinding en uitgebouwd worden als centrale groenstructuur doorheen de stad en die ook dient als drager voor zacht recreatief verkeer, rekening houdend met de draagkracht van het gebied. Tevens is het de bedoeling om het hydraulisch systeem van de beekvallei te versterken door de natuurlijke dynamiek van de Stiemerbeek te herstellen. Door de beek uit de betonnen bedding te halen krijgt het water meer ruimte om breed te vloeien naar naastgelegen gebieden.

Ten tweede is de **socio-economische meerwaarde** een belangrijke focus voor de stad. Dat vraagt om een procesmatige benadering die werd vormgegeven vanuit het idee 'maken met', waarbij de bestaande dynamiek gebruikt en versterkt wordt om tot nieuwe relaties te komen (ruimtelijk, functioneel, sociaal-economisch, socio- ecologisch,...). Nadat de Stiemervallei werd opgenomen in het Europees Project Connecting Nature kregen governance en procesmatige aspecten meer

////////////////////////////////////

Betrokkenheid, eigenaarschap en activatie zijn in de ontwikkeling van de vallei belangrijke principes voor de stad Genk. Om zoveel mogelijk actoren te betrekken zijn verschillende concepten bedacht. Tijdens de opmaak van het masterplan werd een intensief participatieproces gevoerd met inwoners, verenigingen, ondernemers, jongeren, ... Een meer innovatief concept zijn de 'Stiemerdeals', dat is een kader om nieuwe allianties te smeden met burgers, bedrijven en organisaties. Het vormt een vrijwillige overeenkomst met duidelijke afspraken rond rolverdeling, investering, verwachtingen, ... De stad Genk is stuwende kracht en gaat actief op zoek naar mogelijke allianties. Daarnaast werd een business consultant aangesteld om ondernemers en bedrijven te betrekken in de ontwikkeling en het beheer van de vallei. Deze business consultant gaat op zoek naar economische opportuniteiten gelinkt aan de Stiemervallei. Als laatste werd tijdens de laatste fase van de opmaak van het masterplan de 'Vrienden van de Stiemer' bedacht. Hiermee wordt geëxperimenteerd om burgers actief en op lange termijn te betrekken bij de ontwikkeling en het beheer van de vallei. Een 13-tal Genkenaars engageerden zich als vriend en fungeren als een soort antennes in de wijk om de burger agenda te capteren, informatie uit te wisselen en procesinzichten te communiceren. Ze komen twee tot drie keer per jaar samen, en worden maandelijks per mail geïnformeerd via de projectleider 'Sociale Innovatie Stiemervallei'.

Deze fiche beschrijft het (voor)traject van de opmaak van het masterplan van de Stiemervallei.

Ook tijdens het volledige proces van de opmaak van het masterplan werden overlegmomenten met verschillende stakeholders georganiseerd. De overlegstructuur bestond uit een stuurgroep, projectgroep van interne experts en thematische werkgroepen met interne stadsdiensten. Tevens werd via participatiemomenten getracht om verschillende doelgroepen te betrekken. Er werden allerlei activiteiten georganiseerd zoals fietstochten, buurtdialogmomenten, een quiz, bijeenkomsten met het junior team. Het junior team is een groepje van 10 enthousiaste 12-jarigen die gedurende 12 weken iedere woensdagnamiddag mee nadachten over de quick wins in de Stiemervallei. Deze voorstellen werden als punctuele ingrepen opgenomen in het masterplan.

Nu het masterplan klaar is, zal veel aandacht gaan naar een innovatief planproces waarbij veel actoren betrokken worden. Het masterplan heeft daarbij **de ambitie om een flexibel ruimtelijk kader te bieden** waarmee het proces zich kan richten naar een stapsgewijze transformatie van het valleipark.

De stad Genk is de initiatiefnemer voor het traject. Binnen de stad Genk wordt het project getrokken door de Afdeling Leefmilieu & Duurzame ontwikkeling. Daarnaast werken andere diensten van de sector Ruimte, Sociale Zaken en Economie intensief mee aan het project. Andere

Cruciale instrumenten en financiering

Na de afronding van het masterplan werd de implementatiestrategie bepaald. Er zijn pilootprojecten geselecteerd die in aanmerking komen voor uitvoering. Deze projecten vereisen vrij veel investeringsmiddelen (totaal ca. 12 mio €). Het college van de stad Genk dient naar aanleiding van de opmaak van het meerjarenplan 2020-2025 keuzes te maken op vlak van investering. Een volledige financiering door de stad is uitgesloten; om het project te realiseren is de stad afhankelijk van externe middelen. De idee is om enerzijds externe partners te overtuigen tot een financieel engagement en anderzijds te zoeken naar mogelijke subsidiekanalen. Tot op heden werden kleine subsidies binnengehaald via uitvoeringsinitiatieven van De Wijers voor de bouw van boomhut en via proeftuin ontharding van departement omgeving voor een pilootproject rond SUDS (Sustainable Urban Drainage Systems).

- **Lineaire tuinen** zijn publieke plekken in het landschap en nodigen inwoners van beide valleiflanken uit tot gebruik, verblijf en ontmoeting.
- **Natuurpassages** zijn luwe gebieden waar de aanwezige flora en fauna tot volle ontwikkeling kan komen. Hier wordt ingezet op de ecologische waarde door natuur-technische en beheersmatige ingrepen. Deze komen voor waar de huidige Stiemer nog het meest natuurlijke karakter heeft.
- **Stedelijke valleiranden** zijn plaatsen waar het contact tussen vallei en omliggende wijken versterkt kan worden door stedelijke ontwikkelingen.
- Al deze entiteiten worden verbonden door een **valleiroute**; een fiets-en wandeltraject langsheen de vallei met een functioneel en recreatief karakter.

GBN functies

- De meest essentiële functies zijn onder andere de **waterproblematiek**, waarbij zowel waterkwaliteit als wateroverlast en watertekort worden aangepakt.
- Daarnaast is het belangrijk om de **ecologische verbinding** te herstellen door meer variatie in de natuur te creëren, dit om onder meer de **beleving** te ondersteunen.
- Verder is het **recreatieve** medegebruik van de vallei in de vorm van **zachte mobiliteit** een functie die veel aandacht krijgt bij de uitwerking van het masterplan.
- Ten slotte zijn de sociaaleconomische aspecten heel belangrijk in dit project. Via de Stiemervallei wil de stad Genk inzetten op verbindingen tussen natuur, tussen mensen onderling, tussen natuur en mensen en tussen ondernemers en natuur. Hierdoor is het de bedoeling dat de **sociale cohesie** vergroot, alsook het **draagvlak** en het gebruik van de vallei voor **educatie**.

Sommigen bestaan reeds en worden versterkt, anderen worden toegevoegd in het masterplan. De implementatiefase is nog maar net begonnen (2019), waardoor er tot op heden weinig gerealiseerd is. Voor de deelprojecten moet nog een meer gedetailleerd inrichtingsplan opgemaakt worden waarin de elementen verfijnd worden.

1. De **Tuinen van Waterschei** om een groene long te creëren voor Waterschei, waarin natuurontwikkeling, integraal waterbeheer, recreatief gebruik en synergie tussen stad en vallei hand in hand gaan.

2. Ontwikkeling **Slagmolen** (De maten) doet dienst als een onthaalpoort voor de Wijers als sociale katalysator, waarbij de herbestemming van het Slagmolengebouw en de herinrichting van de omgeving de fysiek-ruimtelijke randvoorwaarden schept.

3. **SUDS&SODA** wil de wijk Waterschei-Noord transformeren tot een vitale klimaatrobuuste wijk door op kleine schaal maatregelen te testen voor een meer duurzaam, decentraal hemelwaterbeheer, zowel op publiek als privaat domein.

4. De **Valleiroute** verbindt de Stiemervallei als ruimtelijke-functionele entiteit binnen Genk als onderdeel van een transitie naar een meer duurzaam mobiliteitssysteem.

Het meest natuurlijke deel van de vallei is in beheer gegeven aan Natuurpunt. De ambitie is om ook hier andere actoren te betrekken. Er werd reeds een Stiemerdeal afgesloten voor een deel van de vallei dat beheerd zal worden door een burgergroep.

Geleerde lessen

Ondersteunende factoren

- De doelstellingen van het Stiemerprogramma sluiten nauw aan bij de stedelijke agenda van de stad Genk. De stad ondertekende het burgemeestersconvenant en onderschreef de Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen (SDG's). Het Stiemerprogramma draagt hier op verschillende manieren aan bij.
- In het project wordt het concept van nature-based solutions omarmt als oplossingsstrategie. Deze term impliceert een functionele focus en een instrumentele benadering. Dat biedt kansen op vlak van stadsontwikkeling waar nog vaak wordt uitgegaan van traditionele of grijze oplossingen. Reeds in een vroeg stadium werd onderzocht hoe het concept van multifunctionaliteit en ecosysteemdiensten de basis voor de ontwikkeling kunnen zijn.
- Het masterplan bundelt de complexiteit van ruimtelijke transformatie tot een concreet ontwerp, rekening houdend met ecologie, hydrologie, topologie, verstedelijking en de sociale context. Het plan vormt een belangrijke basis voor de verdere implementatie.
- De stad Genk heeft een lange traditie op vlak van participatie en co-creatie. Deze samenwerkingscultuur creëert openheid om te experimenteren met verschillende participatieve modellen. Door het organiseren van een ludieke, laagdrempelige quiz werden 'non usual suspects' bereikt. Het betrekken van alle leeftijden en culturen blijft echter een grote uitdaging.
- Door de stimulans van het Europees project Connecting Nature verbreedde de focus van het project naar zowel ecologische, economische als sociale programma. Dankzij deze subsidie kwam er meer aandacht voor procesmatige aspecten.
- Door het organiseren van verschillende activiteiten (met specifieke doelgroepen en doelstellingen) werd het belang van gedeeld eigenaarschap duidelijk. Bijvoorbeeld een fietstocht met stadsdiensten en externe actoren om netwerken te mobiliseren. Workshops, brainstorms, ... voor visieontwikkeling. Buurtdialogen om de lokale dynamiek te verkennen, ... Deze vaststelling bracht onder meer het concept van de Stiemerdeals voort.
- Een professionele communicatiestrategie werd opgesteld om stakeholders te bereiken en te betrekken.

- De implementatiefase is net ingegaan en het is afwachten wat er juist zal uitgevoerd worden, welke instrumenten gebruikt zullen worden en wie de financiering kan dragen. Voor de pilootprojecten en ook voor de verdere implementatie kan de stad de financiering niet zelf op zich nemen en is op zoek naar partners. Voor kleinere steden en gemeenten is het echter niet evident om de grotere Europese subsidiekanalen te verkrijgen. Er is vaak onvoldoende capaciteit voor het detecteren van subsidiekanalen en het opmaken van aanvraagdossiers.
- De veelheid aan actoren en doelstellingen vereist een doordachte organisatiestructuur. Het project groeide organisch en werd steeds groter, wat een organisatorische uitdaging vormde voor de dienst die het projectleiderschap opnam. Er werd geëxperimenteerd met verschillende overlegorganen en er ontstonden verschillende (deel)projectstructuren naast elkaar. Er was nood aan een geïntegreerd governance model.

Katrien Van De Sijpe - Stad Genk

Bovenstaande tekst is gebaseerd op volgende documenten, publicaties en een interview. De tekst werd nagelezen door een contactpersoon van het project.

VLM. (2007). *LIR Stiemerbeekvallei - ontwerp van planprogramma*. Geraadpleegd van

VLM. (2013). *LIR Schansbroek eindvoorstel inrichtingsplan*. Geraadpleegd van

Websites, geconsulteerd in juli 2019:

Telefonisch interview met Katrien Van De Sijpe, juli 2019.

1.6 PARK GROOT SCHIJN, DEURNE

Figuur 12: Aanduiding van Park Groot Schijn.

Figuur 13: Foto van het park (© Filip Dujardin).

Figuur 14: Masterplan (bron: stad Antwerpen).

Landgebruiksintensiteit: peri-urbaan

Looptijd - enkele ijkpunten

- 1998: BPA Rivierenhof – Ruggeveld.
- 2004: Goedkeuring voorontwerp BPA waarna het protest van de parkgebruikers groeide.
- 2009: Goedkeuring RUP, ondertekening participatiecharter voor de opmaak van het masterplan.
- 2010: Goedkeuring masterplan.
- 2012 - 2013: Realisatie zuidelijk gedeelte park en volkstuinensite.
- 2015: Verlenging participatiecharter.
- 2016 Realisatie 1ste sportkamer en park fase 1 (noordelijk deel).
- 2018 Realisatie gedeelte park fase 2 (noordelijk deel).
- 2019 - ... : organisatie van activiteiten, buurtoverleg en participatiemomenten rond verdere parkontwikkeling en beheer.
- 2019 : In planning : 2de sportkamer-hondenkamer -park fase 3.

Aanleiding en GBN-uitdagingen

Park Groot Schijn was veelal een gesloten en deels verwilderd groengebied aan de rand van de stad Antwerpen. Het bestond uit een ruimtelijk onsamenhangend geheel waar vele verschillende verenigingen en clubs gevestigd zijn en zich met de jaren stukjes van de ruimte hadden toegeëigend. Het resultaat was een warboel van aparte clubgebouwen en ruimtes voor ongeveer 30 vestigingen waaronder voetbal- en korfbalclubs, een begraafplaats, een schaatsbaan, een skipiste, hondenclubs, jeugdverenigingen, een atletiekpiste, volkstuinen, enz.

Daarnaast kampte de Schijnvallei en de Koude Beekvallei met een slechte waterkwaliteit en een lage ecologische waarde. Ook een grote overstroming van de Koude Beekvallei in 1998 was een belangrijke drijfveer om het gebied te herinrichten.

De stad zag veel opportuniteiten zowel op vlak van natuurbeleving, ecologie als recreatie. Een Ruimtelijk UitvoeringsPlan (RUP) moest de - soms zonevrije - sport- en recreatievoorzieningen ordenen en verzoenen met de groene kwaliteiten van de Schijnvallei. Het was initieel de bedoeling om het diverse ruimtegebruik beter te stroomlijnen, maar doorheen het proces groeide de ambitie om het gebied om te vormen tot een volwaardig park.

Doelstellingen

De doelstelling van het project waren om de vele potenties van het gebied beter te benutten en recreatieve en natuurfuncties te combineren. Daarbij moet het park een sterke identiteit krijgen en aansluiten op de omringende parken en straten.

De wens van de stad en de gebruikers was om het natuurgebied te versterken en toegankelijk te maken door het ontwikkelen van de natuurlijke en landschappelijke waarde van de Schijnvallei en de Koude Beek. Daarnaast moet het gebied water kunnen bufferen tijdens perioden van veel regenval. Een belangrijke ambitie daarbij is om de winterbedding van de vallei volledig te vrijwaren en de drie voetbalvelden te verplaatsen. Verder vormen de valleien een opportuniteit om natuur in al zijn facetten te laten ontdekken door zowel kinderen als volwassenen. Tenslotte is het de bedoeling om een bruisend en sociaal leven te brengen in het park door ruimte te geven aan een sportcomplex, volkstuinten, een speelbos, heraanleg van het woonwagenterrein en betere structureren van de aanwezige clubs en verenigingen.

Informatie over het proces

Het park is momenteel grotendeels gerealiseerd maar kent een lang voortraject dat niet zonder slag of stoot verliep. Het proces wordt hierna kort samengevat. Voor een uitvoerige beschrijving wordt verwezen naar het boek 'Park Groot Schijn' van AG Stadsplanning.

De vraag van de Provincie Antwerpen voor de opmaak van een Bijzonder Plan van Aanleg (BPA) eind jaren 90 voor het naastliggende Rivierenhof was de aanleiding voor het project. De stad zag dit als een mogelijkheid om de handen in elkaar te slaan en het ruimtegebruik van Ruggeveld (onderdeel van Park Groot Schijn) mee te nemen in één project. De plannen stuitte op protest van de verenigingen en buurtbewoners, die bezorgd waren dat ze geen plaats meer zouden krijgen in het gebied. Het BPA haalde uiteindelijk geen definitieve goedkeuring.

Het protest was voornamelijk geënt op het deel van Park Groot Schijn en een oplossing was niet meteen in zicht. Daarom besloot de Provincie een eigen Provinciaal Ruimtelijk UitvoeringsPlan (PRUP) te maken voor het deel van het Rivierenhof. De stad ging verder met een uitwerking van een Gemeentelijk RUP voor Park Groot Schijn dat rekening hield met de verzuchtingen van de clubs en de omwonenden. Echter, de weerstand tegen het project werd groter en de gebruikers wensten meer transparantie en inspraak.

Een kentering kwam er toen beide partijen tot de vaststelling kwamen dat een andere manier van overleg nodig was. 'Antwerpen aan't woord' kwam in beeld, een vzw die participatie en lokale democratie binnen de stad wil aanmoedigen. Zij probeerden een dialoog op te starten tussen de verenigingen, clubs, buurtbewoners en de stad. De parkgebruikers slaagden erin om zich beter te organiseren en gemeenschappelijke eisen op te lijsten. Stap na stap groeide er solidariteit tussen de verenigingen onderling. Gelijktijdig begreep de stad dat een nieuwe manier van samenwerken, die buiten de lijnen kleurt van klassieke inspraakprocedures, aangewezen was. Het project werd overgedragen aan AG Stadsplanning, waar een voltijdse werkracht de opdracht kreeg om de

////////////////////////////////////

- Ten slotte werd een **groenbeheerplan** opgemaakt om het beheer te sturen voor de (publieke toegankelijke) gebieden die niet in concessie werden gegeven.

Financiering

- De aanleg van Park Groot Schijn was mede mogelijk door de steun van EFRO, het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling. De subsidie bedroeg 40% van de totale investering in de aanleg van het park. De rest van de financiering wordt gedragen door de stad Antwerpen.
- De gronden waren grotendeels in eigendom van de stad, daarnaast werden belangrijke grondverwervingen gerealiseerd om het plan uit te voeren. Een groot deel van het zuidelijke deel werd aangekocht.

Ontwerpprincipes en ruimtelijke concepten

Het masterplan is opgebouwd uit een vallei, voegen en kamers.

Vallei: De open vallei vormt het natuurlijke centrum van het park langsheen de Koude Beek en de Schijn. De groene voegen ontspruiten uit de vallei en staan in voor de toegankelijkheid van de natuurzone.

Groene voegen: De voegen vormen een verbindend netwerk van brede paden tot aan de randen van het park en omsluiten tevens de geprogrammeerde onderdelen van het park, de Kamers. Ze zijn geflankeerd door gras, bomen, wadi's, zitelementen en andere parkattributen en doen dienst als de publieke ruimte van het park.

Kamers: Dit concept maakt van het masterplan een flexibel kader om de wisselende programmabehoefte en de specifieke noden van clubs en verenigingen op te vangen. Het park bestaat uit verschillende kamers zoals de sportkamer, atletiekkamer, een centraal plein met een skatepark, de jeugdkamer, het woonwagenterrein, een speelbos en een volkstuinkamer. Binnen iedere kamer bepaalt de activiteit van de betreffende club of vereniging de specifieke inrichting.

GBN functies

- **Sport, spel en recreatie** zijn belangrijke functies die het park vormgeven via de verschillende kamers.
- De volkstuinkamer zorgt voor **voedselproductie** en **ontmoeting**.
- Daarnaast is de begraafplaats geïntegreerd in het plan.
- De voegen vormen wandel- en fietspaden voor zowel recreatieve als functionele **zachte mobiliteit**.
- De vallei vormt het **ecologische** centrum waar fauna en flora tot bloei komen.
- Door de vele facetten van de natuur vormt de vallei een ideale plaats voor **natuureducatie en natuurbeleving**.
- Het landschappelijk karakter van de meanderende Koude Beek werden behouden en versterkt.
- Om de **waterproblematiek** in goede banen te leiden werden wadi's aangelegd en het reliëf van de site op subtiele manier aangepast.

Verder zorgen bloemrijke graslanden voor een hoge belevingswaarde doorheen het park en **bestuiving** en **plagbestrijding** voor de gewassen in de volkstuinen.

GBN elementen

Uitkomst en beheer

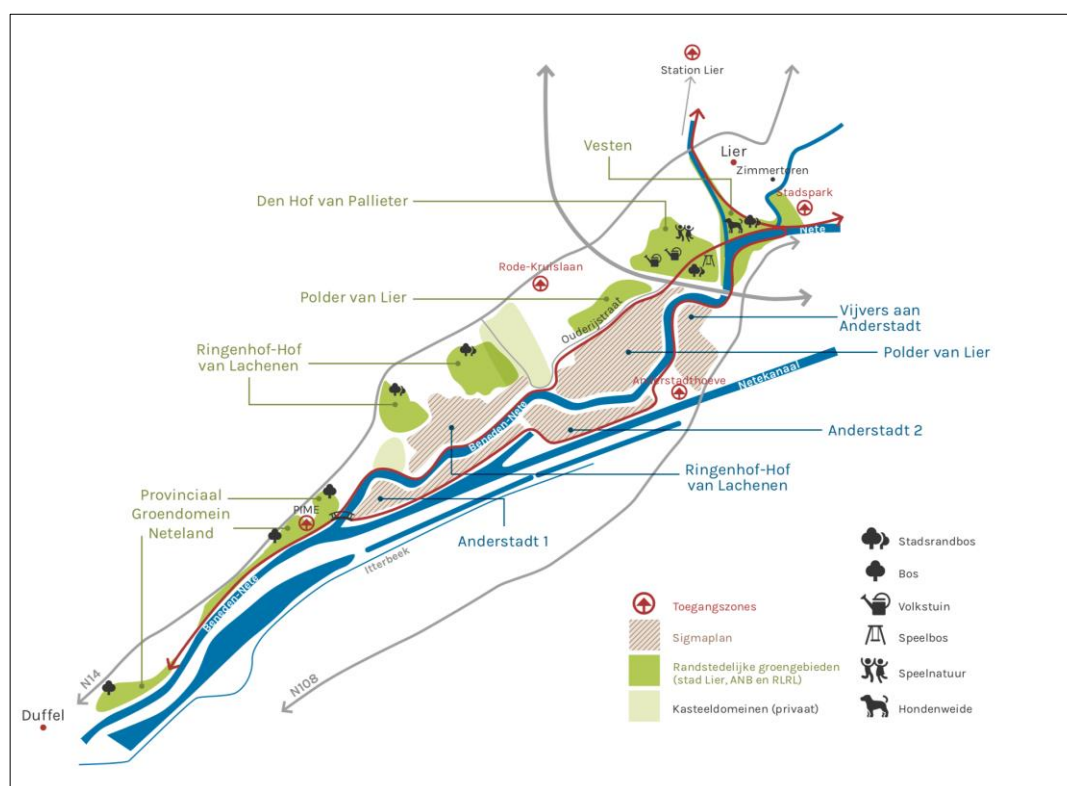
Geleerde lessen

1.7 PALLIETERLAND, LIER

Figuur 15: Aanduiding van het Pallieterland.

Figuur 16: Inrichtingsschets (bron: stad Lier).

Ontwerpprincipes en ruimtelijke concepten

- De bestaande natuurkernen worden verbonden tot één groot landschapspark.
- Het plan bakent een aantal zones af voor de uiteenlopende functies.
- Hierbij wordt getracht om een aantal functies te combineren zoals het speelbos.
- Fietsroutes en wandelpaden rijgen de gebieden aan elkaar en verbinden ze met de bebouwde ruimte.
- Toegankelijkheid en ontsluiting is een belangrijk onderdeel van het plan. Er zijn ‘toegangspoorten’ om de bezoeker door het gebied te begeleiden. Deze poorten variëren van onthaalgebouwen tot informatieborden.
- Verschillende niveaus van ontsluiting maken duidelijk welke delen toegankelijk zijn voor wandelaars, fietsers of gemotoriseerd vervoer.
- Verweven van Groenblauwe Netwerken met de stedelijke omgeving.

GBN functies

In het ontwerp werd gestreefd naar een combinatie van uiteenlopende functies:

- De **leefkwaliteit** rond de stad Lier vergroten was één van de doelstellingen door onder andere beleefbare natuur te creëren. **Recreatieve** activiteiten zoals wandelen, fietsen, tuinieren, spelen, ... krijgen een plaats.
- Daarnaast werden in het kader van Natura 2000 aan **biodiversiteit** gewerkt voor specifieke doelsoorten.
- Ook **waterberging** en het verbeteren van de **waterkwaliteit** zijn belangrijke functies in het park.
- De aanwezigheid van het PIME in het gebied zorgt voor natuureducatie.
- De volkstuinten zorgen voor **voedselproductie** en zijn belangrijk voor **sociale cohesie**.
- Ten slotte is er aandacht voor **cultuurbeleving** door de opwaardering van de verschillende erfgoedsites in het plangebied.
- Het stadsrandbos verbetert de luchtkwaliteit en vermindert hittestress. Daarnaast geeft het groen meerwaarde aan het omliggende vastgoed.

GBN elementen

De ontwerpprincipes vertalen zich in volgende elementen van het Pallieterland: volks- en pluktuinen, grasland met kleine landschapselementen, speelbos en speelnatuur, wandelpaden, functionele en recreatieve fietspaden, natuurontwikkeling, een getijdenrivier en ruimte voor waterberging en bosuitbreiding, enkele ‘toegangspoorten’, een brug, twee kastelen, wadi’s, fruitbomen, observatieplekken, grachten, poelen, vijvers, bruggen, informatiepunten, ...

Uitkomst en beheer

De toekomstvisie werd opgedeeld in zes deelgebieden die een rangschikking kregen op basis van prioriteit. Bij deze prioritering werd rekening gehouden met o.a. pragmatische aspecten zoals

////////////////////////////////////

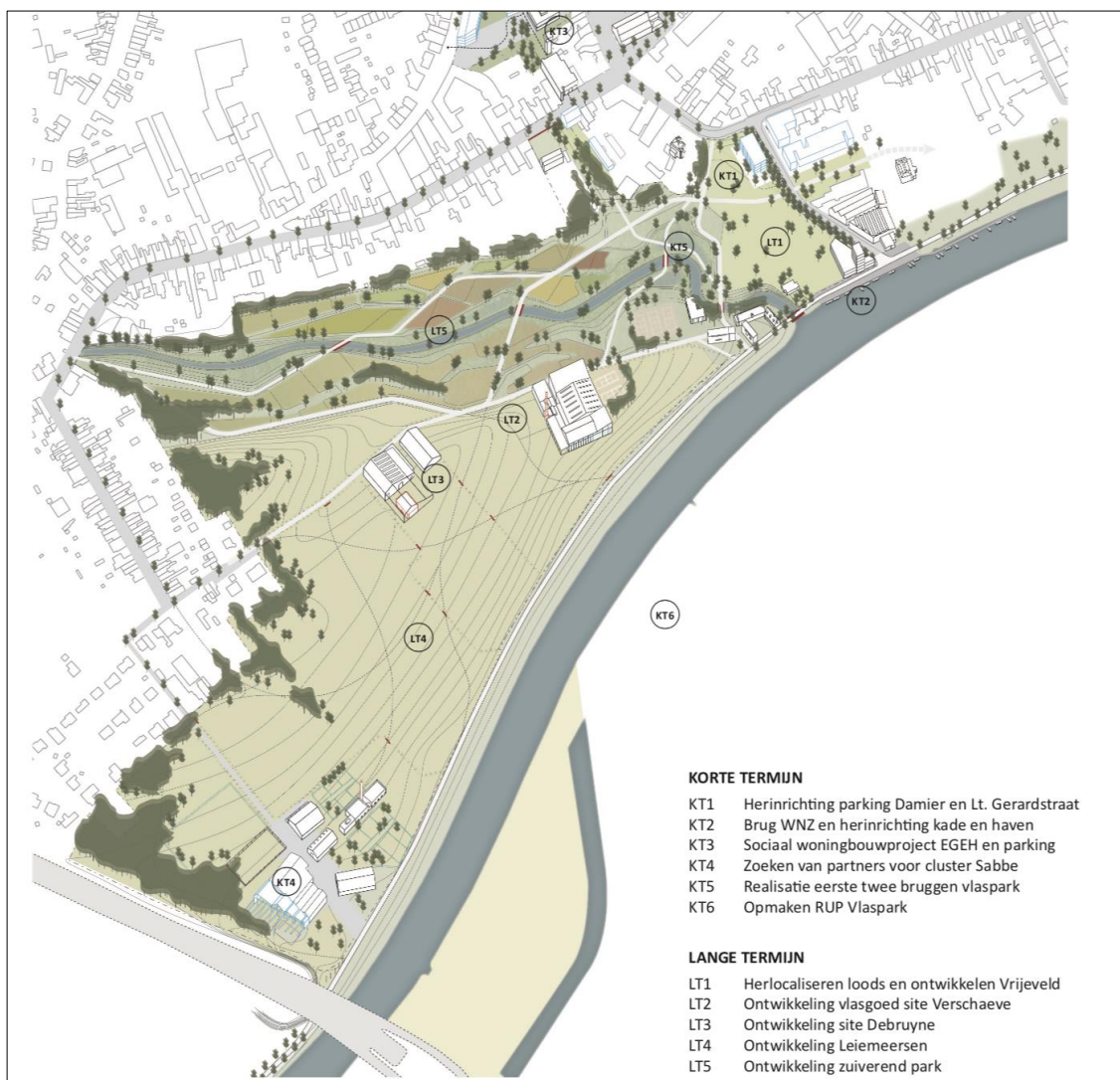
1.8 VLASPARK, KUURNE

Figuur 17: Aanduiding Vlaspark.

Figuur 18: Luchtfoto van het Vlaspark met de drie erfgoedsites (bron: www.leiedal.be).

Figuur 19: Masterplan (© Delva Landscape Architects en plusoffice architects).

Landgebruiksintensiteit: peri-urbaan

Looptijd - enkele ijkpunten

1996: Actieplan BPA Leiemeersen opgenomen in het GNOP.

1998: BPA Leiemeersen.

2005: Start traject Heerlijke Heulebeek.

2007: De opmaak van een integraal inrichtingsplan voor de Leiemeersen werd opgenomen in het bindend gedeelte van het GRS Kuurne.

2012: WinVorm - masterplan Vlaspark.

2015: Definitieve masterplan.

2018: Feestelijke opening van een deel van het park.

voorwaarden uit het masterplan opgelegd via het vergunningenbeleid. De moeilijkheid van de ontwikkeling van het gebied ligt dan ook bij de versnipperde eigendomsstructuur.

Initiatiefnemer en andere betrokken actoren

De initiatiefnemer voor het Vlaspark is de gemeente Kuurne en de intercommunale Leiedal.

Ook nadat de gemeente Kuurne en Leiedal het initiatief namen, bleef de procesregie bij hen. Andere betrokken stakeholders waren de Vlaamse Waterweg als beheerder van de Leie en het jaagpad, de Vlaamse milieumaatschappij VMM als beheerders van de Heulebeek, Agentschap Onroerend Erfgoed, partners van het Interreg project Valys, eigenaars van de gebouwen, bewoners, ... Delva landscape Architecture en Urbanism en Plusoffice Architects waren betrokken als ontwerpers.

Cruciale instrumenten en financiering

De ontwikkeling van het gebied als een open ruimte gebied werd reeds in 1996 als actie aangeduid in het Gemeentelijk NatuurOntwikkelingsPlan (**GNOP**). Dit voornemen resulteerde in een Bijzonder Plan van Aanleg (**BPA**) in 1996. Dat BPA wijzigde de bestemming van woonuitbreidingsgebied om naar park-recreatie gebied. Het BPA kent erg strikte voorwaarden waardoor momenteel niet alle onderdelen van de visie juridisch mogelijk zijn. Als de plannen meer concreet worden, zal een RUP worden opgesteld.

De Heulebeek werd in het Provinciaal Ruimtelijk Structuurplan (**PRS**, 2002) opgenomen als natuurverbindingsgebied. Tussen 2005 en 2008 werkte de intercommunale Leiedal in samenwerking met andere stakeholders aan een project de 'Heerlijke Heulebeek' waarbij via ontwerpend onderzoek een visie werd opgebouwd rond het landschap van de Heulebeek. Ook in het Gemeentelijk Ruimtelijk Structuurplan (**GRS**) in 2007 toonde de gemeente de ambitie om een inrichtingsplan op te maken voor de Leiemeersen. In 2012 werd een ontwerper aangesteld via een **WinVorm** procedure waarbij veel aandacht gaat naar vernieuwende thema's en ruimtelijke kwaliteit. WinVorm staat voor West-Vlaanderen in Vorm en is een initiatief van de Provincie, intercommunales wvi en Leiedal, VLM en de Vlaamse Bouwmeester.

De opmaak van het masterplan was op kosten van de Gemeente Kuurne. Voor de uitvoering werd het Vlaspark opgenomen in het **Interreg project VALYS** waardoor tot 65 procent Europese subsidie ontvangen werd voor de inrichting van het park. VALYS staat voor Parc de la Lys, het doel van het project is om een grensoverschrijdende strategie voor de Leievallei te ontwikkelen. De focus ligt op het verbinden van burgers en het versterken van landschappelijke en natuurlijke elementen van de Leievallei. Verder wordt samengewerkt met **VMM** om de beleevingswaarde van de Heulebeek te verhogen. De kosten voor aanleg van bijkomende paden en brugjes over de Heulebeek zullen verdeeld worden. Ten slotte werden voor de renovatie van de geklasseerde roterij Sabbe beroep gedaan op Vlaamse **subsidies voor onroerend erfgoed**.

Ontwerpprincipes en ruimtelijke concepten

Het parklandschap bestaat uit vier unieke **sferen**:

1. **CENTRUM** - Het dorpscentrum heeft een stedelijk karakter met een kerkplein, markt en verschillende tijdelijke functies.
2. **VRIJE VELD** - Hier kunnen dorpsactiviteiten zoals een openluchtbioscoop of concerten plaatsvinden. Inwoners kunnen de plek naar eigen wens gebruiken. Bijvoorbeeld om te sporten, picknicken, relaxen, ...

3. HEULEBEEK - De ecologische waardevolle beek loopt doorheen dit deel en wordt hermeanderd. Verder zuivert dit deel het water op natuurlijke wijze door middel van vloeivelden met zuiverende planten.

4. LEIEMEERSEN - Deze plek bestaat uit open weides met informele paden en de drie clusters van vlaserfgoed.

Verder vormt een padenstructuur kriskras doorheen het gebied voor een diversiteit aan wandelingen. De paden volgen de zuiveringsvelden, het jaagpad of gaan dwars doorheen de weides. Een te realiseren brug over de Heulebeek vervolledigt het padennetwerk.

GBN functies

- Er is ruimte voor natuurontwikkeling. Het beekherstel gebeurt op ecologische wijze, de inrichting zal zorgen voor meer **biodiversiteit**.
- De wandel- en fietspaden zijn voor zowel recreatieve als functionele zachte mobiliteit.
- Er is ook ruimte voor ander **recreatief** groen: sport, natuurlijke speeltuinen, ...
- Het park ligt vlak naast de dorpsrand wat zorgt voor een **aangename leefomgeving** voor de Kuurnenaars.
- In het plan is er de mogelijkheid om **water te zuiveren**, laten **infiltreren tijdelijk te bergen**. Het is echter nog onduidelijk of dit gerealiseerd gaat worden. De gronden zijn in privé eigendom en de gemeente wil zich eerst focussen op het realiseren van het park en op de realisatie van een gescheiden rioleringsstelsel in het centrum. Bovendien heerst er nog geen gevoel van urgentie om tijdelijke berging van water ter hoogte van de monding van de Heulebeek te voorzien.
- In de erfgoedclusters in plaats voor **cultuur, recreatie en educatie**.
- De padenstructuur maakt een patroon doorheen het ecologische landschap en vormt interessante natuurbeleving.

GBN elementen

Een meanderende rivier, fietspaden, wandelpaden, picknicktafels, zitbanken, een natuurlijke speeltuin, weides en graasland voor koeien en paarden, grasvelden, natuurlijke zuiveringsveldjes, bloemenvelden, erfgoedgebouwen, etc.

Uitkomst en beheer

Het beheer is voorlopig vrij beperkt en is voor rekening van de gemeente.

Geleerde lessen

Ondersteunende factoren

- Een belangrijke randvoorwaarde in dit project was de blijvende politieke belangstelling en de striktheid naar de eigenaars toe.
- Ook het grote draagvlak en de fierheid van inwoners over het project dragen hieraan bij.
- Door de sterke verstedelijking van Kuurne was er grote nood aan bijkomende groene ruimtes.
- Subsidies waren een cruciale ondersteuning voor de realisatie.

////////////////////////////////////

Beperkende factoren

- De impact van de complexe eigendomsstructuur uit zich in de snelheid van realisatie. Op de gronden in eigendom van de gemeente kan de visie sneller worden omgezet in realisatie.
- Door het verknopen van veel verschillende thema's, komen tegenstrijdige belangen en veel verschillende stakeholders samen. Overleg, en soms impopulaire beslissingen, zijn noodzakelijk.
- Voor een aantal gebouwen in het gebied was het niet evident om een nieuwe invulling te vinden wegens de moeilijke bereikbaarheid, de behoefte aan grondige renovatie en een geldend BPA met strikte beperkingen.
- Binnen het project zullen de gemeentelijke loods en containerpark plaats maken voor een belevingspark. Het hoge kostenplaatje hieraan gekoppeld zorgt ervoor dat de realisatie van het masterplan in de tijd moet worden gespreid.

Contactpersoon

Soetkin Decaluwe – gemeente Kuurne

Bronnen

Bovenstaande tekst is gebaseerd op volgende documenten en publicaties. De tekst werd nagelezen door een contactpersoon van het project.

DELVA Landscape Architects, & plusofficearchitects. (2015). *Inrichtingsstudie Vlaspark*.

Gemeente Kuurne. (1998). *BPA Leiemers*. Geraadpleegd van

https://www.kuurne.be/sites/kuurne/files/media/bpa_leiemeers_voorschriften.pdf

Gemeente Kuurne. (2007). *Gemeentelijk Ruimtelijk Structuurplan, bindend gedeelte*. Geraadpleegd

vanhttps://www.kuurne.be/sites/kuurne/files/media/selection1_0.pdf

Gemeente Kuurne. (2012). Leiemeersen-Heulebeek Kuurne, Projectdossier Winvorm.

West Vlaanderen. (2002). Provinciaal Ruimtelijk Structuurplan.

Websites, geconsulteerd in augustus 2019:

<https://www.leiedal.be/leiepark/vlaspark-kuurne>

<https://www.kuurne.be/denk-mee-over-de-toekomst-van-vlasroterij-sabbe>

<https://www.blauweruimte.eu/project/vlaspark-kuurne>

<http://winvorm.west-vlaanderen.be/media/1192/delvaplusoffice.pdf>

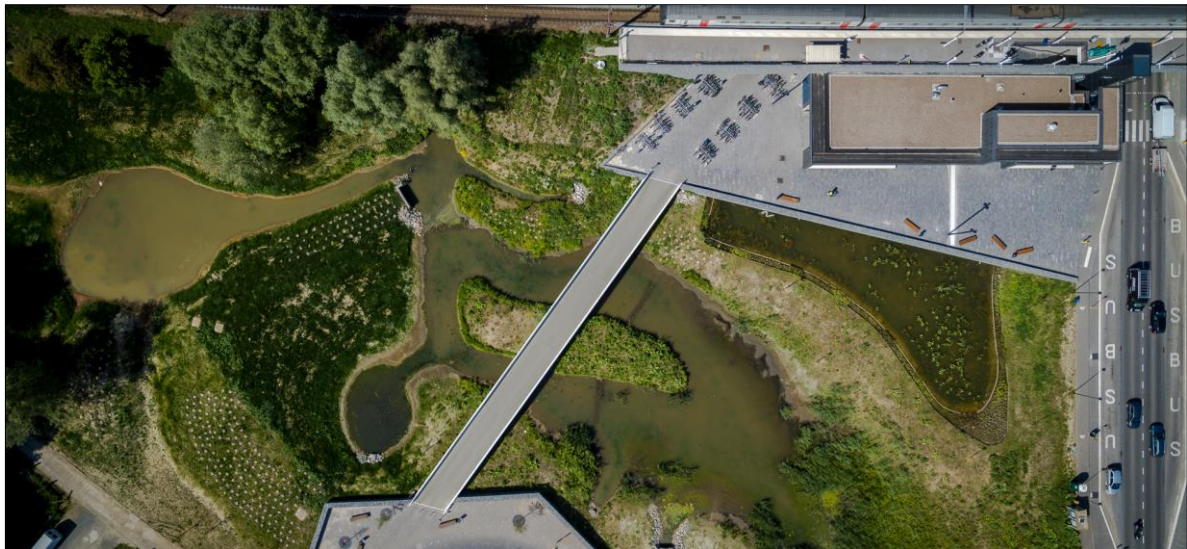
<https://cgconcept.be/kuurne-opening-nieuw-vlaspark/>

Telefonisch interview met Ann Messelier en Soetkin Decaluwé, augustus 2019

1.9 STATIONSOMGEVING, LIEDEKERKE

Figuur 20: Aanduiding stationsomgeving.

Figuur 21: Luchtfoto (bron: Omgeving).

Looptijd - enkele ijkpunten

2002: Voorontwerp

2004: Milieueffectenrapport

2006: BPA

2008: Samenwerkingsovereenkomst

2009: Aanstellen ontwerpteam

2012 - 2019: Realisatie

Aanleiding en GBN-uitdagingen

De stationsomgeving van Liedekerke was doorheen de tijd gegroeid tot een onsamenvattend, grijs en somber geheel. De plek werd getypeerd door heel wat problemen op vlak van mobiliteit, veiligheid, natuur en wateroverlast. Zo waren er de dagelijkse files, voetgangers die gehaast oversteken om hun trein te halen, fietsers die geen plaats hadden, overstromingen, een versteende ruimte met weinig groen en een onaantrekkelijke, verwaarloosde omgeving.

Het station vormde bovendien een problematisch barrière tussen verschillende waardevolle natuurcomplexen in de omgeving zoals de Dendervallei, natuurgebied De Valier en het Liedekerkebos. De Bogijnengracht stroomt doorheen het gebied en werd over ca. 100 m overwelfd waardoor de natuurwaarden verloren waren.

Doelstellingen

Het nieuwe station moet een multimodale, stedelijke toegangspoort vormen voor Liedekerke en een duurzame oplossing bieden voor veilig en vlot verkeer voor de verschillende modi. Een vernieuwd, transparant stationsgebouw verzekert de sociale veiligheid en schaft de bezoeker een uitzicht over de vallei van de Bogijnengracht.

Het milieueffectenrapport (MER) dat werd opgesteld naar aanleiding van het voorontwerp van het project stelde strenge randvoorwaarden en gaf een aantal suggesties milderende maatregelen. Deze hebben onder meer betrekking op de integratie en het versterken van de omliggende natuurwaarde, het wegwerken van barrières voor natuur op ecologische wijze en het wegwerken van knelpunten betreffende het waterbeheer.

Het uiteindelijke ontwerp komt tot een geïntegreerde oplossing van bovenstaande problemen en gaat nog een stap verder dan de suggesties uit het MER.

Ten slotte brengt het project bewoners en pendelaars in contact met natuur en geeft het project de mogelijkheid tot natuur- en milieueducatie.

Informatie over het proces

De gemeente Liedekerke stelde in 2008 een samenwerkingsovereenkomst op met de NMBS-Holding, Infrabel en het Agentschap Wegen en Verkeer (AWV). Door een overlegproces van 10 jaar met de meewerkende partners, belangengroepen en burgers kreeg het project een groot draagvlak.

Bewoners en handelaars werden geconsulteerd via twee aparte infovergaderingen waarop het ontwerp werd voorgesteld waarna ze vragen konden stellen en feedback konden geven. Ook in

2013 tijdens een participatiemoment 'Liedekerke Spreekt L100', een burgerbevraging waar bewoners inspraak hebben voor een goed beleid, kwam de stationsomgeving aan bod.

Initiatiefnemer en andere betrokken actoren

De gemeente Liedekerke nam het initiatief en startte in 2008 een samenwerking met de NMBS-Holding, Infrabel en het Vlaams Gewest (Agentschap Wegen en Verkeer).

Het ontwerp kwam tot stand dankzij een aantal overlegmomenten met bewoners, lokale handelaars, ANB, Natuurland, Bekkenoverleg Dendervallei en deelbekkenoverleg Bellebeek en Land van Aalst, Milieuraad, Politiezone TARL, De Lijn, Provincie Vlaams-Brabant afdeling Waterbeheer, TMVW, Aquafin, De Vlaamse Waterweg, Departement RWO en de Vlaamse Bouwmeester. Het ontwerp werd gemaakt door de tijdelijke handelsvereniging TEAM A8, bestaande uit: D+A consult, OMGEVING en SBE.

Cruciale instrumenten en financiering

Dendervallei is aangeduid als een structuurbepalend element op Vlaams niveau (**RSV**). Ook in het Provinciaal Ruimtelijk Structuurplan (**PRS**) wordt de Dender als landschappelijke basisstructuur aangeduid. In de bindende bepalingen van het GRS wordt de voortzetting van het lopende proces BPA Stationsomgeving opgenomen. Voor het **BPA** werd een milieueffectenrapport (**MER**) opgemaakt dat de basis heeft gelegd voor het huidige ontwerp. Om het beheer te organiseren werd een 'harmonisch groenbeheerplan' opgesteld. De kosten van het project werden verdeeld over de NMBS, Infrabel, Liedekerke en AWW.

Ontwerpprincipes en ruimtelijke concepten

- De vallei van de Bogijnengracht vormt een continue natuurverbinding en wordt maximaal verbreed.
- Aan de zuidkant van het station verbinden de twee ecobruggen twee versteende 'balkons'. Eén ecobrug is bestemd voor fietsers en wandelaars, de andere voor auto's.
- Van op het 'stationsbalkon' kijken bezoekers uit over de waterrijke vallei. Dit balkon bevindt zich aan de kant van de sporen en is begrensd door een strakke muur. Het bestaat uit een nieuw stationsgebouw gericht naar het centrum en een plein met zitbanken.
- Aan de overzijde van de vallei vormt het 'stadsbalkon' een tegengewicht voor het stationsbalkon. Dit balkon geeft toegang tot het centrum van Liedekerke.
- Onder de ecobruggen krijgen natuur en water alle kansen. Het volledige gebied werd verdiept waardoor waterpartijen ontstaan. Eilandjes in het water vormen rustpunten voor de dieren. De oevers krijgen een zacht glooiend profiel om gradaties van nat naar droog te maximaliseren.

GBN functies

- De ecologische waarde van de vallei wordt verhoogd en barrières worden weggewerkt waardoor de **biodiversiteit** meer kansen krijgt. Bij de inrichting en plantenkeuze werd extra aandacht besteed aan een aantal Provinciale koesterburen die Liedekerke adopteerde.
- Er is ruimte voor **waterbuffering**, **waterinfiltratie** en het vertraagd afvoeren van water.

- ## GBN elementen

Uitkomst en beheer

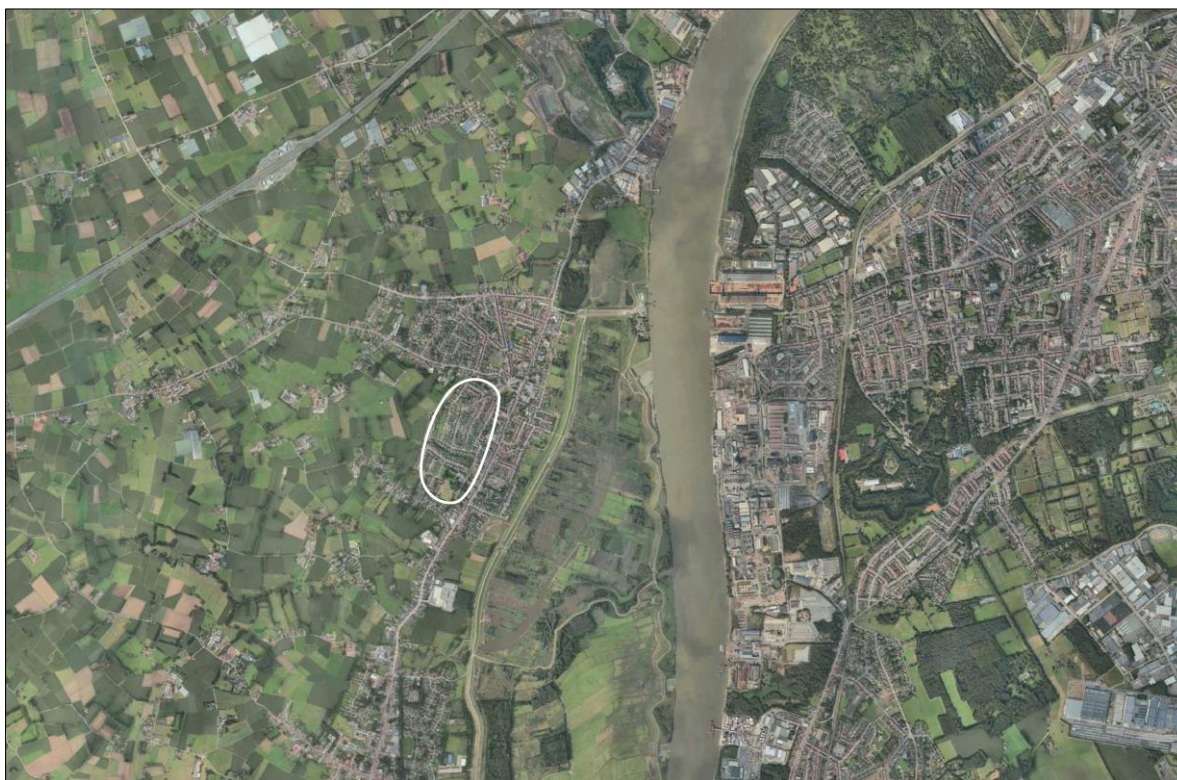
Geleerde lessen

- ## Contactpersoon

Bronnen

https://www.gs-esf.be/downloads/2012-06-08/Liedekerke-stationsomgeving_J-Asselberghs.pdf

1.10 CAUTERHOEK, KRUIBEKE

Figuur 22: Aanduiding Cauterhoek.

Figuur 23: Afbeelding van de communicatiecampagne voor de bewoners.

Ontwerpprincipes en ruimtelijke concepten

In samenspraak met de bewoners van de wijk, de stad en de milieudienst werd het nieuwbouwproject GMH aangepast, waardoor meer ingezet werd **blauwegroene vingers** met meer **groenvoorziening** en **waterbeheersing**.

GBN functies

- Bufferen en infiltreren van water.
- De beleving van het groen en de biodiversiteit in de wijk verbeteren.
- Hitte-eilandeffect tegengaan.

GBN elementen

Wadi's, fietsstallingen, carpool systeem, klimaatneutraal worden door vergroening en isolering van gebouwen.

Uitkomst en beheer

- Er werd een infomarkt “Buurt voor het leven” georganiseerd.
- Gewijzigde verkeersmaatregelen.
- Momenteel bezig: duurzaam nieuwbouwproject GMH
  - Door de overlegmomenten met gemeente, milieudienst, buurtbewoners en Gewestelijke Maatschappij voor Huisvesting Beveren (GMH) werden de plannen van het nieuwbouwproject GMH aangepast: er werd meer ingezet op groenvoorziening en waterbeheersing. Het nieuwbouwproject is intussen ingediend.
  - De andere voorstellen i.v.m. isolatie en aanleggen van meer groen zijn niet weerhouden. Initieel werden deze ideeën positief onthaalt, inclusief door de betrokken buurtbewoners of de “ambassadeurs”. Naarmate de plannen echter concreter werden, en ook de financiële kost duidelijk werd, werden de plannen stopgezet.
  - Ook het idee voor deelauto's en de groepsaankoop van elektrische fietsen werd niet uitgevoerd. Dit omwille van de moeilijkheid om dit praktisch te organiseren en omdat het om een te klein aantal mensen gaat.
- De Cauterhoek werd geselecteerd voor een begeleidingstraject door het Lerend Netwerk Duurzame Wijken i.h.k.v. “Verduurzaming van naoorlogse wijken”. Hoewel Kruibeke geselecteerd werd, heeft men toch niet deelgenomen aan het begeleidingstraject.
- Het Lerend Netwerk Duurzame Wijken stimuleert, in opdracht van de Vlaamse Overheid, de groei van deze duurzame wijken in Vlaanderen via uitwisseling van kennis, ervaringen en oplossingen. De geselecteerde wijkprojecten krijgen een ‘begeleiding op maat’. Experts nemen de projecten onder de loep en lopen een tijd mee in het proces. Via workshops bevragen zij de case kritisch, verstrekken ze advies en geven tips om projecten naar een hoog niveau van integrale duurzaamheid te tillen. Er is daarbij nauwe samenwerking met de vijf provinciale steunpunten duurzaam wonen en bouwen. Via de ‘klankbordgroepen’ wordt ervaring uitgewisseld tussen en over projecten. Experts en alle betrokkenen wijken zitten samen om de

////////////////////////////////////

concrete projecten te bespreken, om te leren van goede voorbeelden en om samen werkbare oplossingen voor knelpunten te formuleren. Een klankbordgroep is een ontmoetingsplek voor iedereen die probeert grenzen te verleggen in de richting van een duurzame wijk-, stads- of dorpsvernieuwing.

Geleerde lessen

- Mogelijk een gemiste kans dat Kruikebeke niet heeft deelgenomen aan het begeleidingstraject Lerend Netwerk Duurzame Wijken.
- Enkele ideeën werden niet uitgevoerd uit pragmatische overweging, vb. financiële kost, moeilijk te organiseren of een te kleine doelgroep.
- Discontinuïteit: de trekker vanuit de milieudienst is gestopt en er is momenteel weinig animo. ("zeer veel werk, voor weinig resultaat").

Contactpersoon

Servotte Geert - gemeente Kruibeke

Bronnen

Bovenstaande tekst is gebaseerd op volgende documenten en publicaties. De tekst werd nagelezen door een contactpersoon van het project.

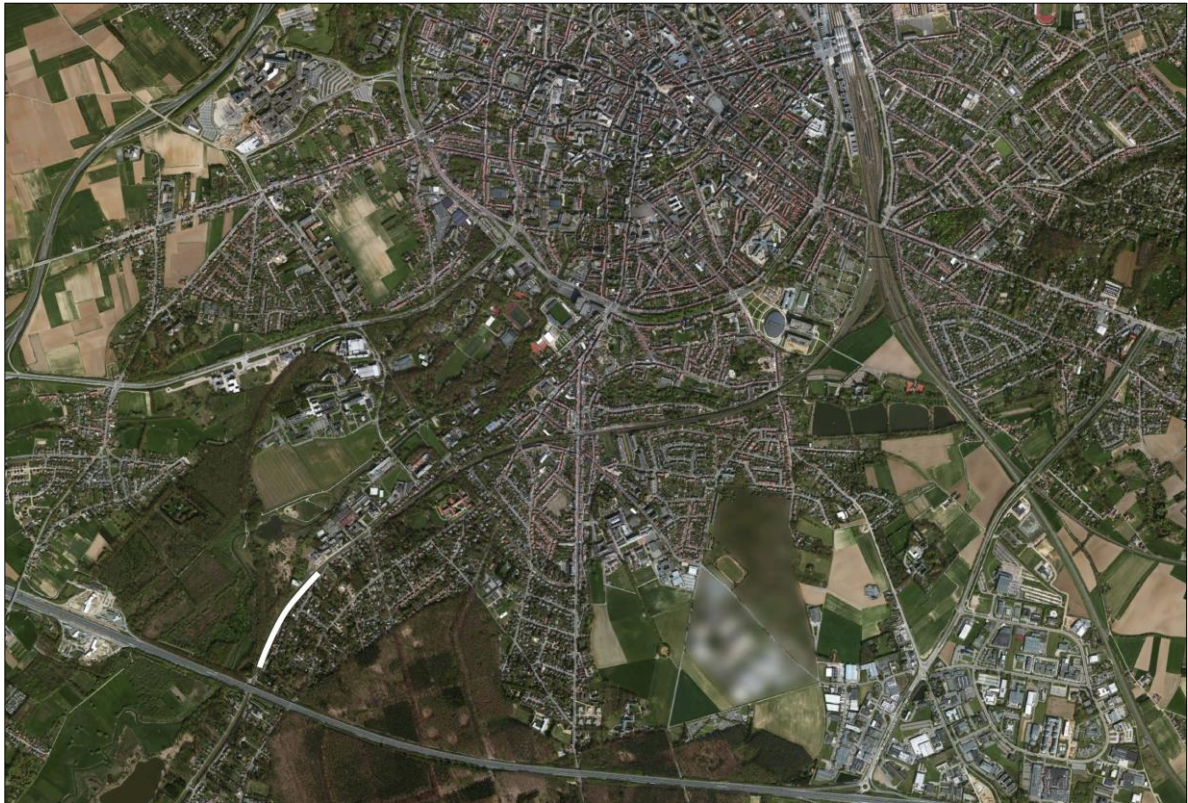
Devisch, O. & Custers, L. (2018) *Onnozelaars uit de verkaveling, verenigt u!* In: Ruimte 40, p. 40-45.

Wesites, geraadpleegd in juni 2019:

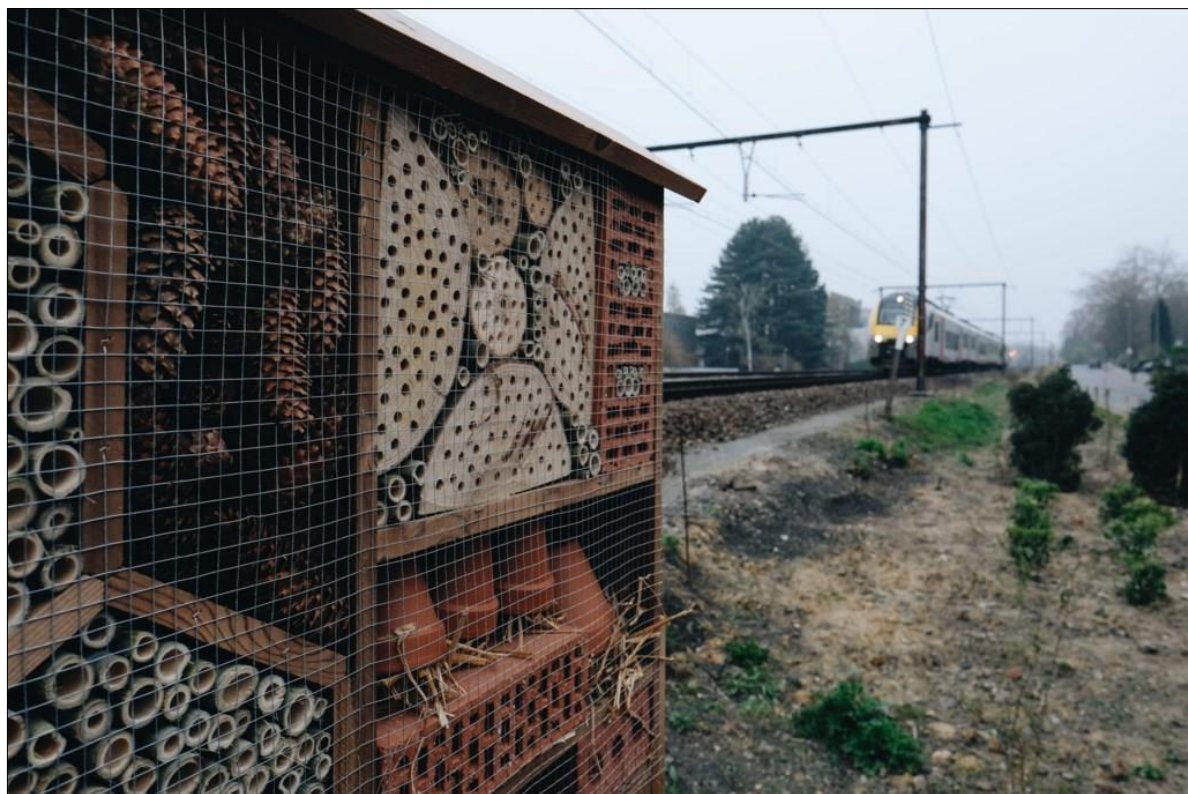
<https://www.kruibeke.be/download.ashx?id=5335>
<https://www.kruibeke.be/download.ashx?id=5151>
<https://www.huisvesting-beveren.be/Projectwerking/Cauterhoek-Kruibeke-Buurt-voor-het-Leven>
<https://www.gopress.be/Public/index.php?page=archive-article&issueDate=2018-10-02&articleOriginalId=gazetvanantwerpenconcentrafd4d2424-c58a-11e8-9d52-c622d55722472102018-00000&q=Kruibeke%20AND%20%20Cauterhoek&pageNr=33>
<https://www.gopress.be/Public/index.php?page=archive-article&issueDate=2017-04-22&articleOriginalId=gazetvanantwerpenconcentraba45b00e-26b4-11e7-8bd7-91593683824c22042017-00000&q=Kruibeke%20AND%20%20Cauterhoek&pageNr=30>
<https://www.gopress.be/Public/index.php?page=archive-article&issueDate=2018-10-02&articleOriginalId=hetnieuwsbladhetnieuwsblad5c6225fc-c3ee-11e8-8460-5d97c171ee5f2102018-00000&q=Kruibeke%20AND%20%20Cauterhoek&pageNr=5>

Telefonisch interview met Geert Servotte, augustus 2019

1.11 ECOSTRADEN, HEVERLEE

Figuur 24: Aanduiding Ecostraden.

Figuur 25: Het insectenhotel (© Bart Dewaele).

////////////////////////////////////

- ## Informatie over het proces

Een werkgroep, bestaande uit o.a. het buurtcomité in Heverlee, Vlaamse overheidsinstanties, stad Leuven, KULEuven en Infrabel, bekijkt hoe dit concept kan uitgerold worden op andere locaties. Doel is om te komen tot een set van richtlijnen, waarmee de buurtcomités aan de slag kunnen gaan om dit lokaal uit te werken, rekening houdend met de veiligheidscriteria van de spoorwegexploitatie.

De initiatiefnemers zijn Wim Timmerman, de buurtgemeenschap van Oud-Heverleestraat en Raalbeeklaan, vertegenwoordigd door het buurtcomité Zot van H, en Herendreef. Andere betrokken partners zijn Infrabel als eigenaar (oppervlakte: 1385m², lengte: ca 285m). De groendienst van Leuven maakt het inrichtingsplan op (plantensoorten, aantallen..) en neemt het jaarlijks beheer op zich. Ook de Vrienden van Heverleebos en Meerdaalwoud verlenen hun medewerking aan dit project (bouw insectenhôtels, advies inrichting en beheer, creatie infopanelen...). Als laatste gaf een professor van de KU Leuven advies over geplande aanleg en plantgoed.

- Enthousiaste buurtbewoners, verenigd in het Buurtcomité Zot van H.
- Er werd een bezettingscontract afgesloten tussen het buurtcomité en Infrabel: het buurtcomité mag de spoorwegberm voor 9 jaar ecologisch beheren.
- Voor het aanplanten kreeg het buurtcomité een subsidie van 12.800 euro in het kader van het Kom Op Voor Je Wijk-project.
- In het onderhoud wordt het buurtcomité bijgestaan door de Leuvense groendienst. Eén keer per jaar wordt in overleg met de groendienst van de stad Leuven een onderhoud uitgevoerd in functie van de veiligheid van het spoorverkeer.

Wim Timmerman, buurtbewoner en initiatiefnemer van het project

Van dit project ontbreken officiële (beleids)documenten zoals rapporten, beleidsteksten, nota's, ... De onderzoekers hebben zich gebaseerd op informatie uit krantenartikels, gesprekken met betrokkenen en een interview met de initiatiefnemer. Deze tekst werd nagelezen door meerdere betrokken stakeholders in het project.

https://www.standaard.be/cnt/dmf20190409_04312569

https://www.standaard.be/cnt/dmf20190208_04162158

<https://www.hln.be/in-de-buurt/leuven/buurtcomite-fleurt-spoorwegberm-op~aa63d6e9/?referer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F>

https://www.nieuwsblad.be/cnt/dmf20190208_04162501

<http://www.vilt.be/buurtcomite-gaat-spoorberm-ecologisch-beheren>

Conceptnota: Naar een structureel oog voor ons ecosysteem

Telefonisch interview met Wim Timmerman in augustus 2019

1.12 DE CIRKEL, SINT-TRUIDEN

Figuur 27: Aanduiding beheergebied De Cirkel

Figuur 28: Realisatie van LIR Jesseren (bron: VLM).

Figuur 29: Realisaties van LIR Jesseren (bron: VLM).

Landgebruiksintensiteit: open ruimte

Looptijd - enkele ijkpunten

Voorgeschiedenis ruilverkaveling Jesseren:

2004: Ministerieel Besluit instelling van het ruilverkavelingscomité

2005: Ministerieel Besluit instelling van de commissie van advies

2007: Bepaling van de inbreng

2008: Definitieve vastlegging van de neerlegging

Juni 2013 – 2019: Samenwerkingsproject 'de Cirkel'

2016: Vaststelling van definitieve toedeling

2016: Ondertekening eerste ruilverkavelingsakte

Aanleiding en GBN-uitdagingen

De aanleiding was een lopend ruilverkavelingsproject van VLM in Jesseren. Door de ruilverkaveling kwam er bijna 200 ha vrij die een groene invulling kreeg. Dit 'nieuw groen' is grotendeels als netwerken georganiseerd en moet beheerd worden op een overzichtelijke manier. Mede door de aanpalende Ruilverkavelingsgebieden Grootloon en Mettekoven kwamen in Haspengouw veel nieuwe groene structuren en netwerken waar dezelfde uitdagingen gelden.

Doelstellingen

Het doel van het project is onderhoud en beheer van de terreinen en de aangelegde wandelpaden, wachtbekkens, houtkanten en heggen, hoogstamboomgaarden, ... op een gecoördineerde wijze te laten verlopen. Dit brengt werk met zich mee en vraagt inspanningen van de lokale besturen en terreinbeherende organisaties. De 'Cirkel' wil **een platform** zijn waarbinnen afstemming van visies inzake landschapsbeheer kan gebeuren en waarbinnen terreineigenaars, besturen, natuurbeschermers, landbouwers en sociale economiebedrijven, ... gezamenlijk afspraken maken over hoe dit beheer het best kan uitgevoerd worden.

De 'Cirkel' wil daarbij ook innovatief zijn waarbij door kruisbestuiving tussen de partners en lokale verbondenheid nieuwe ideeën kunnen ontstaan en uitgetoetst worden: natuurbeheer door landbouwers, biomassa als hernieuwbare energie, alternatieve financiering, streekproducten, ...

////////////////////////////////////

Informatie over het proces

Initiatiefnemer en andere betrokken actoren

Cruciale instrumenten en financiering

Ontwerpprincipes en ruimtelijke concepten

De landbouwkundig minst interessante gronden werd gebruikt voor groenontwikkeling (vooral langs beken en valleien).

Ook werden er tal van inrichtingswerken uitgevoerd voor landschapsontsluiting: aanleg van verschillende wandelpaden, aanleg van het Hemelspark (een natuurvriendelijke waterspeelplek, natuurlijke bikvakzones ingericht (paalkampeervlekken), inrichting van een bio-beleefboerderij, een speelboomgaard, etc.)

GBN functies

Een aangenaam landschap en aangename leefomgeving, biodiversiteit, recreatie en educatie.

GBN elementen

Wandelpaden, wachtbekkens, houtkanten, heggen en hoogstamboomgaarden.

Uitkomst en beheer

Sinds het verkavelingsproject Jesseren in 2019 ten einde loopt, stopt VLM als moderator in De Cirkel. Het RLH neemt nu de rol van moderator over van VLM, maar kan dit door de beperkte budgetten slechts in beperkte mate doen. Zij hebben noch de middelen voor extra loonkost, noch een officieel mandaat.

Het overlegplatform De Cirkel heeft tot op heden nog niet de verwachte uitkomst kunnen bereiken van een beheer voor de vrijgekomen gebieden. Het beheer is nog steeds te versnipperd en bijkomende structurele middelen voor het beheer van deze nieuwe groenstructuren in het buitengebied ontbreken nog. Inrichting is gebeurd binnen de ruilverkaveling maar het bijhorende onderhoudsbudget werd niet evenredig voorzien.

Het onderhoud van het buitengebied en de recreatieve routestructuren gebeurt gedeeltelijk door RLH met middelen van de provincie en de gemeenten. Het beheer van de natuurgebieden doet ANB, Natuurpunt en Limburgs Landschap.

De motivatie voor het overlegplatform was initieel groot. De ambitie was om een beheer voor het geheel van de versnipperde eigendomsstructuren (provincie, gemeente, privaat,...) te organiseren. Maar door het tekort aan middelen en het ontbreken van een mandaat zijn de verschillende participanten weer meer op zichzelf teruggeplooid.

Geleerde lessen

Ondersteunende factoren

- Er is zeer veel kennis aanwezig in de verschillende sectoren (o.a. terreinkennis)
- Ruilverkaveling en landinrichting zijn sterke instrumenten voor het ontwikkelen van nieuwe duurzame groenstructuren en vergroening.

Beperkende factoren

- De inrichtingsplannen houden geen rekening met beheerbudgetten noch met wie het duurzaam beheer op lange termijn op zich zal nemen.
- De Cirkel was een waardevolle poging om tot een gemeenschappelijk beheer te komen, maar door het ontbreken van financiële middelen en een mandaat kan RLH de rol als mediator niet behoorlijk opnemen.

////////////////////////////////////

- ## Contactpersoon

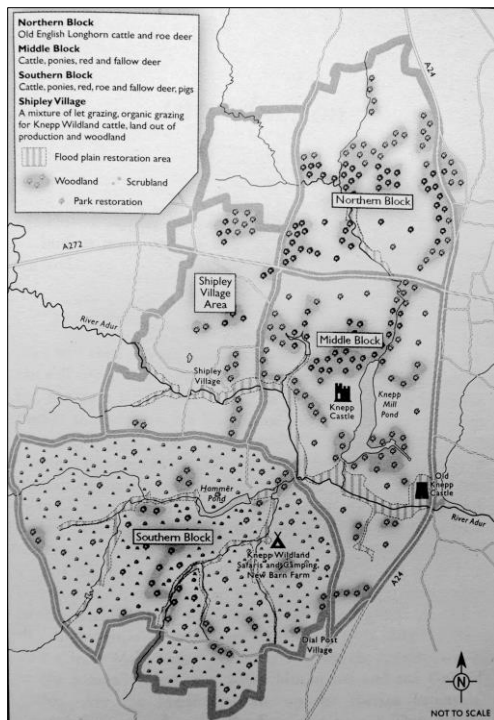
Bronnen

Telefonisch interview met An Digneffe, september 2019

1.13 KNEPP REWILDING, SUSSEX, VERENIGD KONINKRIJK

Figuur 30: Aanduiding Knepp omgeving.

Figuur 31: Overzicht van de verschillende blokken (links), Dieren in Knepp (© Isabella Tree).

Initiatiefnemer en andere betrokken actoren

Charlie Burrell en Isabella Tree. Vanaf het begin konden ze rekenen op een adviesgroep met o.a. de Nederlandse ecooloog Frans Vera en de CEO van Sussex Wildlife Trust, Tony Whitbread.

Cruciale instrumenten en financiering

In de beginjaren was het project afhankelijk van subsidies vanuit de Britse overheid (Countryside Stewardship Scheme en het Departement for Environment, Food and Rural Affairs verstrekten subsidies voor o.a. parkrestoratie en omheiningen rondom het gebied. In 2003 gaven de hervormingen van het GLB een onverwachte financiële injectie. De financiële steun werd losgekoppeld van de productie, de prijssteun wordt afgebouwd en vervangen door de inkomenssteun die boeren kunnen ontvangen op voorwaarde dat ze goed voor hun grond zorgen.

In 2017 had het bedrijf inkomsten uit vier verschillende stromen:

1. Ecotoerisme met campings, glamping, safari's met professionele ecologen, ...
2. Verkoop van vlees bedraagt ongeveer 75 ton/jaar. Dat zou kunnen verdrievoudigen volgens Charlie en Isabella omdat de vraag naar vlees van biologische, vrij rondlopende en weidegevoede dieren groter wordt.
3. De landbouwgebouwen waren duur om te onderhouden, deze worden nu verhuurd als kantoren, workshop ruimtes met catering, verhuur van de locatie voor trouwfeesten, ...Daarnaast worden ook 7 woongebouwen verhuurd.
4. Subsidies van Environmental Stewardship en Rural Payment Agency

Ontwerpprincipes en ruimtelijke concepten

Het gebied wordt dooraderd door rivieren, langsheen de rivieren is ruimte voor overstromingen. Het is opgedeeld in vier blokken:

- Het noordelijke blok met oude Engelse longhorn runderen en reeën.
- Het middenblok met runderen, pony's, edelherten en damherten. Ook het Knepp Castle staat in dit blok.
- Het zuidelijke blok met runderen, pony's, edelherten en damherten, reeën en varkens. In dit blok bevindt zich de camping.
- Shipley villages met een mix van weiden, biologische weiden voor Knepp wild vee, onproductief land en bos.

GBN functies

- Het project zet enorm in op **ecologisch herstel en biodiversiteit** door de natuur haar gang te laten gaan.
- De **koolstofopslag** in de bodem is verdubbeld en het microbiom verdriedubbeld.
- Er is ruimte voor **toerisme en recreatie** door de campingsites, wandelpaden, ruitersporen, organisatie van safari's, ...
- De dieren zorgen voor **voedselproductie** in de vorm van vlees.

////////////////////////////////////

aantal herbivoren in combinatie met een aantal abiotische factoren zoals hoogteverschillen, erosie, wind, overstroming en de voedselrijkdom van de gronden.

Contact

<https://www.kneppestate.co.uk>

Bronnen

Bovenstaande tekst is gebaseerd op het boek dat werd geschreven door de initiatiefnemers en op onderstaande online beschikbare documenten en publicaties.

Tree, I. (2018). Wilding, the return of nature to a British farm

Websites, geconsulteerd in augustus 2019:

<https://www.kneppestate.co.uk/>

<http://sussexlnp.org.uk/kneppEstate.php>

<https://www.youtube.com/watch?v=4cug0KcTnXI>

<https://www.youtube.com/watch?v=usCDSulDmdl>

<https://www.youtube.com/watch?v=wb3PJeGH0UI>

<https://www.rewildingbritain.org.uk/rewilding/rewilding-projects/knepp-estate>

<https://rewildingeuropa.com/rew-project/knepp-wildland/>

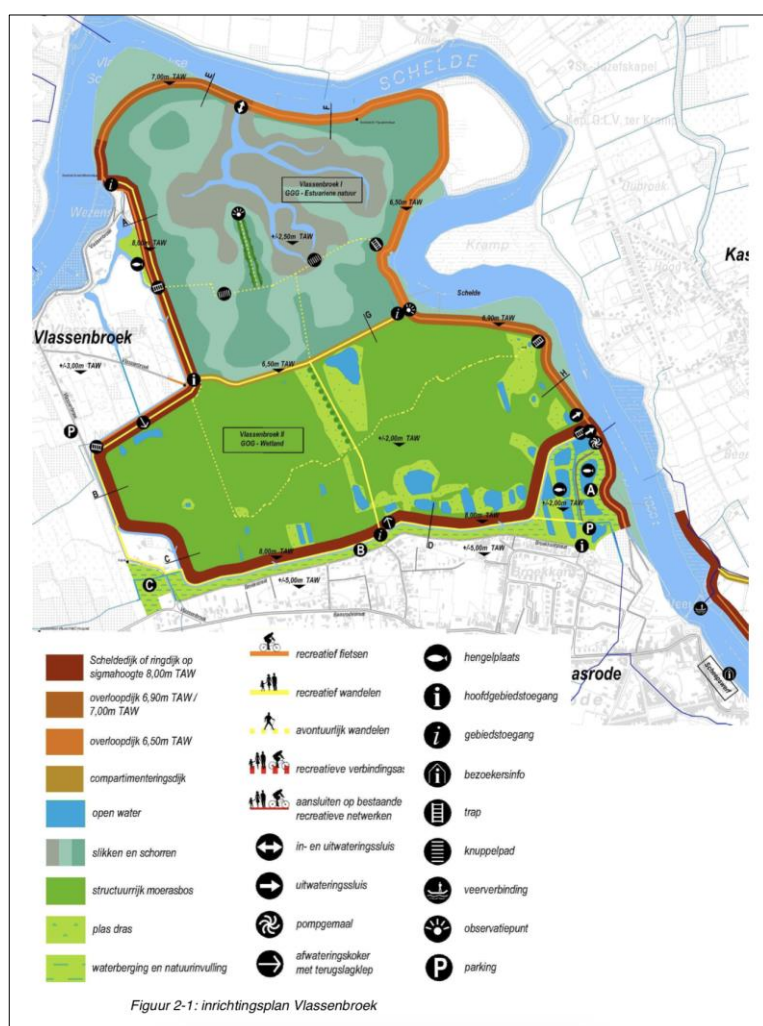
<https://static1.squarespace.com/static/595ca91bebbd1a1d0aaab285/t/5bdf2bfa0ebbe857b7294f10/1541352>

[448222/The+call+of+Rewilding.pdf](#)

1.14 VLASSEN BROEK, DENDERMONDE

Figuur 32: Aanduiding Vlassenbroek.

Figuur 33: Masterplan Vlassenbroek (bron: www.sigmaplan.be).

- 1977: Goedkeuring Sigmaplan
- 2005: Geactualiseerd Sigmaplan
- 2007: Inrichtingsplan Vlassenbroek
- 2010: Opmaak GRUP, opmaak MER
- 2011: Goedkeuring stedenbouwkundige vergunning
- 2012: Start werken

Aanleiding en GBN-uitdagingen

Na een grote stormvloedramp in 1976 in de Provincie Antwerpen en Oost-Vlaanderen, besliste de overheid dat een betere bescherming tegen overstromingen noodzakelijk is. Een grootschalig project, genaamd het Sigmaplan, moet de veiligheid langsheen de Schelde garanderen. Ook in de toekomst blijft het risico op overstromingen toenemen door meer extreme weersomstandigheden wegens de klimaatverandering. Het Sigmaproject Vlassenbroek is dus geen alleenstaand project. Het maakt deel uit van het (geactualiseerde) Sigmaplan.

Doelstellingen

De doelstellingen van het Sigmaplan zijn in de loop der jaren gewijzigd. Het oorspronkelijke Sigmaplan had tot doelstelling bescherming tegen overstromingen. In het geactualiseerd Sigmaplan (2005) werden drie zaken toegevoegd: herstel en ontwikkeling van de Europees beschermde Scheldenuur, recreatie en economische functies. Specifiek in Dendermonde waren de doelstellingen het beschermen tegen stormwater.

Informatie over het proces

De volledige realisatie van het Sigmaplan loopt tot 2030, in overeenstemming met de beslissingen van de Vlaamse Regering over het Sigmaplan (2005 en 2006). Om de vijf jaar starten De Vlaamse Waterweg en het ANB nieuwe projecten op.

Voor de uitvoering van het Sigmaplan zijn er projectmatige werkgroepen en thematische werkgroepen opgericht. De thematische werkgroepen behandelen thema's voor het gehele Sigmaplan. Voor de deelprojecten wordt er steeds met lokale actoren samengewerkt in de projectmatige werkgroepen.

In Vlassenbroek werd overleg gepleegd in de projectmatige werkgroep. Daarnaast werden sommige actoren geraadpleegd of geïnformeerd via bilateraal overleg, infomarkten en folders.

Er worden opleidingen voor lokale ambassadeurs en gidsen georganiseerd. De gidsen worden opgeleid tot natuurgidsen gespecialiseerd in Scheldenatuur en het Sigmaplan. De opleidingen voor ambassadeurs zijn gericht op lokale horecazaken zodat zij hun bezoekers meer kunnen vertellen over het Sigmaproject, de geschiedenis en de natuur in de streek. De gidsen en ambassadeurs zorgen voor lokale verankering van het project. Verder organiseren tal van partners ieder jaar een Scheldehappening met allerlei activiteiten langsheen de Schelde, waar ook het Sigmaproject wordt toegelicht.

4. Vervolgens wordt een gedetailleerd uitvoeringsplan opgesteld om de **omgevingsvergunningen** aan te vragen. Zodra de vergunningen afgeleverd zijn, kunnen de grondverwervingen en de werken beginnen.
5. Tot slot koopt de Vlaamse overheid de gronden aan. Dit gebeurt via een onteigeningsbesluit en onteigeningsplan.

Financiering van Sigmaprojecten komt vanuit de Vlaamse Overheid. Voor het klimaatbelevingspad werd financiering gebruikt uit **het Europees Life**-project SPARC. Dat project wil de Schelde beter wapenen tegen de klimaatverandering. Een onderdeel van dat project is participatie, communicatie en kennisuitwisseling. Het klimaatbelevingspad is opgenomen onder het thema participatie om mensen te laten leren over klimaatverandering en Scheldenatuur.

Ontwerpprincipes en ruimtelijke concepten

Het principe van het Sigmaplan is “ruimte geven aan de rivier” via **een ketting van gecontroleerde overstromingsgebieden om het water te bergen**. Langs de Schelde en haar zijrivieren worden **dijken verhoogd en verstevigd**.

Het Vlassenbroek vormt een koppel met het overstromingsgebied WalZwijn in Hamme. Bij hoge waterstanden loopt eerst Wal-Zwijn onder en daarna pas Vlassenbroek. Dit gebied bestaat uit twee grote delen. Het noordelijke deel krijgt een invulling met getijdennatuur door dagelijks het getij in getemperde vorm binnen te laten. Het zuidelijke deel krijgt een natuurinvulling als ‘wetland’.

GBN functies

Waterbeheersing, natuurwaarde en biodiversiteit, zachte recreatie, speelnatuur, educatie, hengelen, horeca en toerisme.

GBN elementen

- Gecontroleerd overstromingsgebied met gereduceerd getij (GOG-GGG) in de polder van Vlassenbroek.
- Aanleg van een ringdijk van 2 km en enkele jaagpaden zorgen er voor fiets- en wandelplezier.
- Observatiehutten en uitkijkpunten bieden een uitzicht over het natuurgebied.
- Vlonderpaden vormen wandelroutes in het gebied.
- Multifunctionele sluizen voor in- en afwatering, die het natuurlijke ritme van de getijden nabootst.
- Zoetwaterslikken -en schorren vormen een bijzonder landschap dat een ideaal leefgebied vormt voor water- en rietvogels met rietvelden, wilgenvloedbossen, spindotterbloemen, ...
- Op het klimaatbelevingspad kunnen gezinnen spelenderwijs bijleren over de klimaatverandering en de Scheldenatuur.
- Acties met lokale ambassadeurs, gidsopleidingen en een vernieuwde Scheldehappening staan op de planning.

1.15 NATUURDERIJ, DEVENTER, NEDERLAND

Figuur 34: Aanduiding van de Natuurderij.

Figuur 35: Boerin Annette en de koeien (bron: IJssellandschap).

Figuur 36: Masterplan voor de keizersrande en de andere hoeves (© VPXDG).

Landgebruiksintensiteit: open ruimte

Looptijd - enkele ijkpunten

2002: Gronden komen vrij van pacht.

2006: De uiteindelijke beheerder (de Natuurderij) en de grondeigenaar (Stichting IJssellandschap) vinden elkaar en zoeken samen een bedrijfsmodel.

2007: Startnota Ruimte voor de Rivier Deventer.

2009: Opmaak Toekomstvisie Keizersrande, landgoed aan de IJssel.

2013: Officiële opening Natuurderij Keizersrande.

Aanleiding en GBN-uitdagingen

De stichting IJssellandschap is een particuliere organisatie die gericht is op bezit, beheer en in stand houden van landgoederen, boerderijen en ander onroerend erfgoed in de omgeving van Deventer. De stichting kent een lange geschiedenis waarbij ze door de eeuwen heen met zorg en respect willen omgaan met het land, de natuur, de mensen die er wonen en recreëren.

Het aangrijpingspunt om de natuurderij op te starten was het einde van een lange pachtperiode in 2002. Hierdoor had de stichting de mogelijkheid om zich te heroriënteren en zich aan te passen aan veranderende maatschappelijke noden en verwachtingen. Inspiratie voor het project was de natuur-inclusieve landbouw langs de Loire in Frankrijk.

Doelstellingen

Vanuit de Stichting IJssellandschap was het de bedoeling om een eigentijds antwoord te bieden op het beheer van de landgoederen waarbij landbouw, natuur, water, landschap en cultuur voorop staan. Daarbij was het opzet om in te spelen op de vraag naar lokale producten en recreatie vanuit de stad.

De stichting vergeleek een aantal beheermodellen voor het gebied, zoals het beheer overlaten aan omliggende landbouwers of het gebied te laten begrazen. Uiteindelijk werd het antwoord gevonden in een boeren-voor-natuur bedrijfstype waarbij synergie ontstaat tussen ecologische, economische en meer sociaal getinte aspecten. De stichting kwam rond 2006 in contact met een geïnteresseerde boerin die de gronden zou pachten en het bedrijf wou runnen. Ze ontwikkelden samen een bedrijfsplan. Het resultaat is een natuurgericht en gesloten bedrijf dat werd opgericht, genaamd Keizersrande. Het bedrijf beheert 170 ha land met o.a. 80 melkkoeien, 20 ossen en 80 stuks jongvee. Wandel- en fietspaden lopen doorheen het gebied en maken de verbinding met de stad. De stadsbewoners kunnen terug in contact komen met de productie van hun voedsel.

Informatie over het proces

Stichting IJssellandschap en Natuurderij Keizersrande startten vanuit een privaat initiatief de zoektocht naar een beheermodel voor de gronden aan de IJssel zonder hun agrarische functie te verliezen. Daar kwam een intensief overlegproces bij kijken dat enkele jaren duurde, met o.a. adviseurs rond natuur, landschapsarchitecten, de Gemeente, de Provincie, de Rijkswaterstaat, ... die allemaal hun eigen wensen en eisen hadden. Er was geen formele overlegstructuur.

Initiatiefnemer en andere betrokken actoren

De belangrijkste initiatiefnemers in dit project zijn de Stichting IJssellandschap als eigenaar en Natuurderij Keizersrande die de gronden pachten van de Stichting IJssellandschap.

Vanuit het beleid zijn er verschillende stakeholders met allemaal hun eigen wensen. Zo initieerde de Rijkswaterstaat het project Ruimte voor de Rivier (RvR*), de provincie Overijssel wilde meer natuur en de gemeente Deventer wilde een mooi landschap voor haar bewoners. De Natuurderij werd telkens betrokken als belangrijke stakeholder in deze planningsprojecten, die wel een complexe overlegstructuur hadden. Andere betrokken partners zijn het Ministerie van EL&I (Economische Zaken, Landbouw en Innovatie), het Waterschap Groot Salland, Architectenbureau DAAD en landschapsarchitecten Van Paridon & De groot.

*RvR is een grootschalig planningsprogramma in Nederland om overstromingen langs de grootste rivieren tegen te gaan. Dit gebeurt niet meer door dijkverhogingen, maar door maatregelen zoals het verruimen van de rivier. Het rivierbeleid stelde daarmee strenge en technische eisen m.b.t. waterhoogte of waterdoorstroming waaraan het project moest voldoen.

////////////////////////////////////

www.keizersrande.nl

Bovenstaande tekst is gebaseerd op volgende online beschikbare documenten en publicaties.

- Corporaal, A., Schrijver, R., & Stortelder, A. H. F. (2004). *Keizersrande; das, veldsalie en korenbloem naast alant en zilverreiger; een bedrijfsplan* (1566-7197). Geraadpleegd van <https://library.wur.nl/WebQuery/wurpubs/fulltext/16537>
- Gemeente Deventer, & Overijssel, P. (2007). *Ruimte voor de Rivier Deventer Startnotitie en Tevens Nota voor reikwijdte en detailniveau*. Geraadpleegd van <https://www.commissiemer.nl/docs/mer/p19/p1991/1991-02sn.pdf>
- Meijerink, S. (2004). Rivierbeheer als leerproces. Een tussentijdse evaluatie van het procesontwerp voor de PKB Ruimte voor de Rivier. Geraadpleegd van <https://repository.ubn.ru.nl/bitstream/handle/2066/67497/67497.pdf>
- Polman, N., Dijkshoorn, M., Doorneweert, B., Rijk, P., Vogelzang, T., Reinhard, S., . . . Geerts, R. (2018). *Verdienmodellen natuurinclusieve landbouw*. Geraadpleegd van <https://library.wur.nl/WebQuery/wurpubs/fulltext/176503>
- van de Laar, R., de Vriend, M., de Jong, J., & Rademakers, J. (2010). *Planstudie Ruimte voor de Rivier Deventer Milieueffectrapport Deel A*. Geraadpleegd van http://www.commissiemer.nl/docs/mer/p19/p1991/1991-084mer_a.pdf

Websites, geconsulteerd in juli 2019:

- <http://toekomstboeren.nl/portretten/natuurderij-keizersrande/>
<https://www.ijsellandschap.nl/>
<https://www.daad.nl/ontwerp/projecten/keizersrande-te-deventer/>
<https://www.landschap.nl/wp-content/uploads/2017-40ppad186-191.pdf>